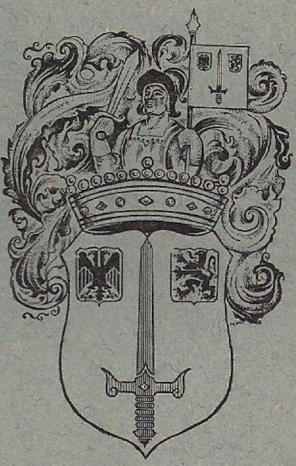
HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

Jaargang III — 1951 Nr. 4.

VRAGENBUS

1) Kent iemand oudere zichten op het kasteel van Herzele of op het kasteel van Zottegem, dan die welke Sanderus publiceerde in zijn « Flandria Illustrata » (1641), namelijk zichten dagtekenend van ong. 1580 ? Waar bevinden ze zich ?

R.S.D.

2) Men vraagt ligging, omvang, datum en prijs van aankoop enz. der heerlijkheden van Welden en Ten Berghe, die behoord hebben aan Nicolaas van Overstraeten, algemene leverancier der levensmiddelen en voeders van de legers Zijner Keizerlijke en Koninklijke Apostolische Majesteit in de Nederlanden, geadeld op 27 Mei 1750.

R.S.D.

3) Men vraagt genealogische inlichtingen over Jan Stevens, fs Adriaan, geb. omstr. 1680, † z.n. 20.1.1742, griffier van Outer, Okegem en Voorde, schepen van Ninove in 1710, 1716, 1717, 1736, burgemeester in 1735, weduwnaar in 1° huw. van N.N., hertrouwd te Ninove op 2.5.1727 met Marie-Anne du Bois, dr Petrus en Catharina Breeckmans, * ca 1681 † Ninove 17.1.1774, wed. in 1ste huw. van Joris Vastersavens, burgemeester van Ninove in 1725. Noch Jan Stevens noch Marie-Anne du Bois zijn geboren te Ninove.

R.S.D.

4) Welk is het wapen van de volgende familiën, alle herkomstig uit de streek van Zottegem in de XVIde eeuw :
— de Boe (ook : de Boen, of sboens)
— van Caneghem
— de Coster
— Galle
— de Leebekere (ook : Sleebekers, Slijbbeckers)
— de Mets
— van Schelverghem.

R.S.D.

5) Welk is het wapen van volgende familiën, herkomstig uit Ninove :
BEMINDT - BERT - van den BOSSCHE - COOLS - COSIJNS - de DYN of de DEYN - HAELTERMAN - de METS - van der PAELT - van SNICK - STRAETMANS - STRUYBOL ?

R.S.D.

6) Welk is het wapen van de volgende familiën :
CHRISPEELS of CRISPILS, uit Oetingen
de COEN, uit Meerbeke
GODIER, uit Lotharingen
de LUYCK, uit Iddergem
van OUDENHOVE, uit Aspelare
de SMET, uit Aspelare
STEVENS, uit Bellingen, Oetingen en Kester ?

R.S.D.

7) Waar berust thans, indien het niet vernield werd, het archief van de graaf van Egmont, hetwelk Philippe de l'Espinoy en André du Chesne verklaren geraadpleegd te hebben in 1631 voor het opstellen van hunne onderscheidenlijke werken : « Recherche des Antiquitez et Noblesse de Flandre » (Douay 1631) en « Histoire de la Maison de Gand et de Guines » (Parijs 1631)

R.S.D.

8) Is er een portret gekend van Louis van der EECKEN, met kloosternaam Ferdinand, 48ste abt van Ninove (van 1751 tot 1783) ?

R.S.D.

9) Men vraagt inlichtingen nopens herkomst en voorouders van Barbara PARMENTIER of PERMENTIER, geboren omstreeks 1635-1645, † Woubrechtegem op 19.7.1704, echtgenote van Adriaen van Steenberghe (1635-1698), schepen te Woubrechtegem.
In de XVIIde eeuw wordt de naam niet ontmoet te Woubrechtegem of in de omliggende plaatsen, en de geboorte van de eerste twee kinderen, nl. Frans (geb. circa 1665) en Jacoba (geb. circa 1667) staat niet in de parochieregisters van Woubrechtegem vermeld. Woonde zij misschien bij hare ouders in tot 1668, wanneer haar man van zijn vader erfde en naar Woubrechtegem terugkeerde ?

R.S.D.

Wie werd Burgemeester te Aalst in 1743 ?

Als men de « Geschiedenis der Stad Aalst » van de Potter en Broeckaert naslaat (1), zal men vinden dat in 1743 een zekere Jan-Baptist Vilain het burgemeesterschap aanvaardde en een ambtsperiode van zes ononderbroken jaren kende. Dezelfde persoon zou daarna, van 1749 tot 1750, het ambt van eerste schepen waargenomen hebben. Ook in de resolutieboeken van de stad vinden wij op de datum van 4 Juli 1743 de aanstelling vermeld van « Jean Baptiste de Vilain » tot burgemeester (2). Het originele decreet is onvindbaar. Dit doet er trouwens weinig toe. Wij zijn ervan overtuigd dat de tekst van het origineel niet afwijkend is geweest van de inhoud van het resolutieboek. Toch menen wij vóór een vergissing te staan. Het gaat hier om een vrij lange ambtsduur : van 1743 tot 1749. De titularis zal de moeilijkheden van een oorlog en van een Franse bezetting te doorworstelen hebben en zelfs gedurende veertien dagen Lodewijk XV in de stad moeten herbergen (3). Onder de impuls van deze burgemeester zal de stad een grote morele invloed genieten in het Landscollege en dit er zelfs toe brengen zijn activiteit uit te breiden. Daarom is het wel van enig belang de burgemeester van deze periode nauwkeurig te identificeren.

Op grond van dokumentenstudie menen wij te kunnen aantonen dat men in plaats van de oom de 31jarige neef moet stellen. Niet Jean-Baptiste Vilain, maar Jean-Philippe Vilain XIIII werd in 1743 benoemd. De buitengewone talenten van deze begaafde gezagdrager geven een aannemelijke verklaring van de ontwikkeling van de stad en van het Landscollege. Ook buiten Aalst zal hij zich later, als president van de Staten van Vlaanderen en als schrijver van gewaardeerde werken, zeer verdienstelijk maken.

Weliswaar heeft een resolutieboek rechtswaarde en geldt zijn getuigenis totdat het bewijs van het tegenovergestelde geleverd is. Het bewijs van de vergissing, die wij menen te moeten vaststellen, wordt echter niet uitdrukkelijk en formeel geleverd door een correctie in het resolutieboek zelf, zoals het vroeger wel eens voorgekomen was.

In 1734 nl. werd een officiële rechtzetting van uit Brussel aan de heren van het Aalsterse stadsbestuur gezonden, om hen gerust te stellen dat hun oordeel juist was, wanneer zij het decreet van 1 Juli 1734 zó hadden geïnterpreteerd dat zij niet Paul Tack, — zo

(1) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis der Stad Aalst, voorafgegaan van eene historische schets van 't voormalig Land van Aalst, dl. I, blz. 279 (Gent, 1873).
(2) Stadsarchief van Aalst. register nr 15, fol. 162 v°.
(3) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, o.c., dl. IV, blz. 119-121.

luidde de tekst van dit decreet, — een priester, maar wel Jean Tack tot zevende schepen hadden aangesteld.

De enige reden, waarom men in 1743 zulke bevestiging niet nodig had, moet wel geweest zijn dat men zich niet kon vergissen in de materiële fout van het benoemingsdecreet van graaf Königsegg-Erps, de gevolmachtigde minister van Maria-Theresia te Brussel. Inderdaad woonde er te Aalst geen Jean-Baptiste Vilain meer. De laatste burger met die naam was op 10 Augustus 1740 ten grave gedragen (4). Hij was oud-burgemeester en, zoals gezegd, oom van Jean-Philippe Vilain XIIII, de enige aan wie men klaarblijkelijk denken kon. Want dat deze laatste feitelijk burgemeester geweest is, blijkt uit heel wat akten.

Doorslaggevend is onzes inziens reeds de overeenkomst tussen « Jean-Philippe Vilain de Willebeek » en Maximilien-Joseph Pyl du Fayt enerzijds en Graaf Königsegg-Erps met de Raad van Financiën anderzijds, waarbij elk der eerstgenoemden zich verbond om 5.000 fl te storten ten voordele van de keizerlijke financiën, om tien jaar lang onderscheidenlijk burgemeester en eerste schepen van Aalst te zijn. Welnu dit kontrakt werd ondertekend op dezelfde dag als het benoemingsdecreet, nl. op 3 Juli 1743 (5). Daarbij was Jean-Philippe Vilain XIIII de eerst voorgestelde kandidaat voor de Aalsterse magistratuur op de lijst, die de luitenant-baljuw naar Brussel moest opzenden voor de hernieuwing van het schepencollege (6). Verder vindt men doorlopend de handtekening van J. P. Vilain XIIII vermeld in de resolutieboeken en komt deze ook verscheidene malen als burgemeester voor in de stadsrekeningen van de jaren 1743-1749 (7).

Zo begrijpt men wellicht waarom de resolutieboeken van het Landscollege van Aalst vermijden de fout van de Brusselse sekretaris te begaan en, bij de mededeling dat op 4 Juli 1743 rond de middag de verandering van de Aalsterse magistraat geproklameerd is, eenvoudig aanstippen : « ende is voor borgemeester aengestelt Jonker Jan Vilain ende voor eersten schepen Jonker Maximiliaen Pyl » (8).

Als zes jaar later de vernieuwing van de magistraat werd geproklameerd, op 3 Juli 1749, had men te Brussel weer dezelfde fout

---

(4) Overlijdensregisters van de St-Martinuskerk te Aalst, reg. 29, fol. 5096.

(5) Het origineel bevindt zich in het Rijksarchief te Brussel, fonds van de Raad van Financiën, n° 3857. Het werd op 17 April 1745 in de resolutieboeken van de stad geregistreerd als « acte van assurantie ». Cfr. Stadsarchief van Aalst, reg. 15, fol. 197 v° - 198 v°.

(6) Brief van de luitenant-baljuw van Aalst aan Königsegg-Erps op 17 Februari 1743, Raad van Financiën, n° 3857. J.P. Vilain XIIII wordt er aanbevolen als « très capable pour une des deux premières places ».

(7) Bv. in de resolutieboeken, op 15 Oktober 1743. Cfr. Stadsarchief van Aalst, reg. 15, fol. 165. In de rekeningen van 1743/44 in dato van 28 Maart 1744, cfr. reg. 188, fol. 138 v°; in de rekeningen van 1744/45 in dato van 20 Oktober 1744, reg. 189, fol. 166, enz... Men vindt er als schrijfwijze zowel J.P. Vilain als J.P. Vilain XIIII of « J.P. Vilain met paraphe XIIII ». Cfr. Reg. 15, fol. 165 en elders.

(8) Rijksarchief te Gent, Fonds Land van Aalst, Reg. 86, Actum 5 Juli 1743.

begaan en vermeldde het decreet weer « Jean-Baptiste de Vilain» (9). Typisch is de onlogische schrijfwijze van de naam in de consulte van de Geheime Raad van 4 Juni 1749. In het begin van het verslag wordt vastgesteld dat « Jean-Philippe de Vilain » in 1743 voor tien jaar burgemeester benoemd werd te Aalst. Toch vindt men iets verder : « Jean-Baptiste de Vilain, bourguemestre actuel » (10).

Daarom durven wij ook de hele vergissing van De Potter en Broeckaert wijten aan de eerste copistenfout van een Brussels ambtenaar in 1743, herhaald in 1749 door het overschrijven van deze eerste akte. Dat, in 1749, niettegenstaande de overeenkomst van 3 Juli 1743, de heren J.P. Vilain XIIII en Pyl du Fayt onderscheidenlijk met het ambt van eerste en tweede schepen moeten tevreden zijn, blijft ons totnogtoe onverklaarbaar. Incivisme onder de Franse bezetting ? De Geheime Raad looft juist hun onberispelijke houding (11). Daarbij werd J.P. Vilain XIIII voorgedragen als kandidaat-burgemeester door Kardinaal d'Alsace, aartsbisschop van Mechelen, en door luitenant-baljuw de Graeve als « très capable » vermeld in zijn kandidatenlijst (12). Toch blijft het bevreemdend dat J.P. Vilain XIIII, enkele dagen na de aanstelling van de nieuwe magistraat, zich zo iets als een getuigschrift van goed gedrag laat afleveren door de goeverneur-generaal, Karel van Lorreinen, en de toelating bekomt om gedurende verscheidene maanden zijn ambt als schepen niet waar te nemen, om zich aan « zijn persoonlijke zaken » te wijden (13). Of was deze zo onverwachte degradatie een gevolg van de persoonlijke vete tussen J.P. Vilain XIIII en de intrigerende stadspensionnaris P.F. Pycke, vete die later boven het stedelijk kader zou uitgroeien, wanneer beide mannen als partijleiders mekaar met bitterheid bestrijden zouden in de Staten van Vlaanderen ? De vader van de Aalsterse stadspensionnaris was een gezaghebbend lid van de Geheime Raad. Het is bekend dat hij later steeds weer zijn invloed gebruikte ten voordele van zijn zoon, bij zover dat men hem schijnt verzocht te hebben niet meer deel te nemen aan de beraadslagingen, die op Aalst betrekking hadden (14).

---

(9) Decreet van 28 Juni 1749, geregistreerd te Aalst op 3 Juli 1749. Stadsarchief, reg. 17, fol. 17.

(10) Consulte van 4 Juni 1749, Conseil Privé, cartons n° 348B (Rijksarchief Brussel).

(11) « ces deux sujets ont servi pour la première fois dans le magistrat, qui est actuellement en place, mais ils se sont bien acquittés de leur devoir. » Consulte van 4 Juni 1749, Conseil Privé, n° 348B.

(12) Kardinaal d'Alsace aan Hare Majesteit op 28 Maart 1749 en brief van de luitenant-baljuw van Aalst aan de Geheime Raad op 27 Maart, met een lijst kandidaten in dato van 26 Maart 1749. Conseil Privé, cartons n° 348B.

(13) « Le 8 juillet. Son Altesse Royale déclare qu'Elle est très contente des services du suppliant, lui permet volontiers de s'absenter pour vaquer à ses affaires pendant l'espace de quatre mois, pour à son retour faire les fonctions de la place à laquelle il a été nommé... » Apostille op rekest van J.P. Vilain XIIII. Secrétairerie d'état et de guerre, bundel 1945. Het stuk is een minuut.

(14) Cfr. de brief van Cordeys aan Cobenzl op 26 Augustus 1754, Secrétairerie d'état et de guerre, bundel 1967.

In 1757 zal de president van de Rekenkamer, P.F. de Cordeys, deze onverwachte verandering wijten aan de onkunde van de Geheime Raad met de Vlaamse toestanden. Ook deze uitlating licht ons niet veel duidelijker in omtrent het gebeuren (15). In 1750 komt echter het herstel van beide personen, Vilain XIIII en Pyl du Fayt, in hun eerste positie en nu is ook de materiële fout verbeterd in het benoemingsdecreet van 6 Oktober 1750 (16).

Hiermee is onze taak geeindigd en moeten wij slechts voor een nadere kennismaking met deze burgemeester verwijzen naar de korte levensschetsen, die De Potter en Broeckaert en Professor Van Kalken publiceerden, of naar een verdere studie, die wij later aan deze figuur hopen te wijden (17).

LEUVEN. *Piet Lenders, S.J.*

Een rente te Erondegem, 1669

Pieter Dherde, zoon van Pieter, ontving van Jan de Witte, baljuw van Erondegem en Ottergem, de som van « twelf ponden sesthien schellingen grooten » en beloofde een jaarlijkse rente te betalen van « sesthien schellingen grooten ». De eerste vervaldag zou zijn 11 Juni 1670. Het ontleende geld, natuurlijk vermeerderd met de « verloopen croysen » of interesten, mocht altijd worden terugbetaald. Als borg dat de ontvangen som zou worden terugbetaald werd een hypotheek gesteld op de volgende goederen : « eerst op een dachwant landt op de hoochcautere, oost dhoyrs Jan Dhondt ende dhoyrs mr Aerent vanden Berghe, west dhoyrs Jan Triest, noort het driesken. Item noch een dachwant op de leyschdris, oost Pieter Schockaert, west Guillam van(der) Stuyff (?), noort Davidt Dhont pachter. Item noch syne behuysde hofstede alsoo die gestaen ende geleghen is met alle de edificien daerop staende groot vyfentseventich roeden, noort Clerch driesch, oost Jan Keymeulen filius Lievens, suyt dhoirs Jan Baten, west de weduwe Jan vanden Velde ». Deze rente werd belegd in de tegenwoordigheid van de belanghebbenden « compaererende » voor de meier Gillis Triest en de schepen Jan Dhont, van de « prochie ende heerlijckehede van Erondeghem ende Otterghem », op 11 Juni 1669. De oorkonde, opgesteld door griffier P. Vanhecke in 1670, is van perkament, zonder zegel. (Archief der abdij Affligem, Hekelgem).

AFFLIGEM. **Dom Cyprianus Coppens, O.S.B.**

(15) « On a fait le même abus l'an 1749 à l'égard de Vilain. Son Altesse Royale n'a pas été contente après avoir reconnu la surprise. » Cordeys aan Cobenzl op 10 September 1757, Secr. d'état et de guerre, bundel 2058.

(16) Geregistreerd op 9 Oktober 1750; Stadsarchief Aalst, reg. 17, fol. 37. De consulte van de Geheime Raad van 10 September 1750 had B. de Wilde en J.P. Vilain XIIII als eerste kandidaat voor het burgemeesterschap voorgesteld. Doch Karel van Lorreinen was hiermee niet tevreden en liet aan de Geheime Raad weten dat hij de hand zou houden aan de uitvoering van de overeenkomst van 3 Juli 1743. Hij behield dus het burgemeesterschap voor aan J.P. Vilain XIIII en het ambt van eerste schepen aan de niet eens voorgestelde Pyl du Fayt. Op 27 September stelde de Geheime Raad dan een nieuwe consulte op, waarin hij zich in alles schikte naar de wenken van de Landvoogd. Cfr. Conseil Privé, cartons n° 348B.

(17) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, o.c., dl IV, blz. 346-352 (Gent, 1876) en Biographie nationale, dl. XXVI, col. 742-749 (Brussel, 1938).

Henricus Brucaeus

III (*)

Een andere Aalstenaar, die in hetzelfde kader thuishoort, is **Henricus Brucaeus** (Hendrik van der Broeck).

Hij werd te Aalst geboren in 1531, uit de gegoede stand. Zijn vader, Gerardus, die uitblonk in de letteren en fraaie kunsten, was er schepen. Zijn moeder was Anna de Pissot, « matrona honesta ». Langs moederszijde was hij een volle neef van H. Smetius en van L. Battus. De eerste beginselen in de klassieke opleiding dier dagen ontving Brucaeus te Gent, onder de « ferula et disciplina ludimagistri ibidem celebris » Simoens (1). Zodra hij de jongelingsjaren bereikt had, werd hij naar Parijs gezonden, om er verder onderwezen te worden. Of hij vóór die tijd te Leuven was, kan nergens uit opgemaakt worden.

Te Parijs kwam Brucaeus in aanraking met de voornaamste humanisten die er toen de plak zwaaiden en een ontzaglijke en vérreikende invloed uitoefenden bij de op verlichting gestelde jongeren. Die invloed liep ten slotte uit op het zich losmaken uit de dogmatische en scholastieke banden die de Kerk, naar hun mening, te knellend om de geesten had gesmeed. Brucaeus luisterde te Parijs naar het woord van Petrus Ramus (1511-1572), Aristotelesverdelger, beoefenaar van de oude talen en van de wiskunde, die zich tot het protestantisme bekeerde, verbannen werd, maar op zijn leerstoel in het Collège de France terugkeerde en vermoord werd twee dagen na de bloedige St-Bartholomeusnacht (24 Augustus 1572). P. Ramus was een voorloper van het moderne rationalisme, een ruitenbreker, die tegen de « morbus scolasticus » van de verlengde middeleeuwen in het krijt trad.

De tweede Parijse leermeester van de begaafde en ontvankelijke Brucaeus was Adrianus Turnebus (1512-1565), even groot humanist als Petrus Ramus, directeur van de koninklijke drukpersen, aartsvijand van de Jezuieten, hardnekkig bekamper der traditionele Kerk, leraar van Montaigne, Ronsard, Estienne en Du Bellay. Het zal dan niet zo verwonderlijk zijn dat Brucaeus, die te Parijs een hem overal ten goede aangerekende kennis van de Franse taal opdeed, eveneens met de Reformatiegeest aangestoken werd. Foppens zegt dat hij te Parijs met Ramus en Turnebus « familialiter » omging (2).

(*) Vervolg op het artikel van blz. 81-87.

(1) **M. Adam,** blz. 142.

(2) Bibliotheca Belgica, I, blz. 435.

Na een driejarig verblijf in de Franse hoofdstad, keerde Brucaeus naar het vaderland terug en wijdde zich te Brugge aan het onderwijs van de jeugd. Het stof der scholen schudde hij na korte tijd van zijn klederen en trok er weer op uit, naar Italië. Eerst verbleef hij te Rome en kwam er aan de kost met het geven van privaatonderwijs in de wiskunde, dat hem wel genoeg moet opgebracht hebben om hem toe te laten naar Bologna te gaan, er in de medicijnen te studeren en na een lang verblijf in de bakermat van het humanisme, getooid met de lauweren van een schitterende doctorspromotie, naar Aalst terug te keren. Hij moet er omstreeks hetzelfde tijdstip gepromoveerd zijn als H. Smetius, te weten in 1561, want met het eind van dat jaar begint de drukke correspondentie tussen beiden, Smetius van uit Antwerpen, Brucaeus van uit Aalst.

Zo groot was de roep van zijn geleerdheid, dat Brucaeus onmiddellijk tot stadsgeneesheer en tot schepen in zijn vaderstad werd aangesteld.

Die eerste levensperiode werd door de Rostockse linguist-poëet Nathan Chytraeus (1543-1598) te vers gesteld bij zijn overlijden in 1593. In vertaling luidt het stuk (3) : « Brucaeus, van Vlaamse herkomst, was een minzaam man, met scherp verstand en grote ijver. Zijn opleiding te Parijs schonk hem een voortreffelijke kennis van de Franse letteren, welke hij, te zamen met de kennis van zijn moedertaal, in de machtige en vruchtbare universiteit van Bologna op passende wijze wist op te smukken en uit te breiden, doordat hij de goddelijke wiskunde, met de wijsbegeerte en met Apolloon's geneeskunde tot een geheel samenkoppelde. Zó munte hij daar in uit, dat hij, in zijn vaderland bij de Scheldeoevers teruggekeerd, weldra te Leuven om zijn rijke geestesgaven bekend geraakte. De universiteit zou er niet voor teruggedeinsd zijn hem haar deuren te openen en een leerstoel te schenken, als zijn vaderstad hem niet het gewichtig ambt van schepen, hem ondanks, had toevertrouwd. Daarna werd hij lijfarts van Margaretha, dochter van Keizer Karel, weduwe van de hertog van Parma en zuster van koning Philips; hij moest op haar bevel de Portugese bruid van haar zoon Alexander naar België halen en als geneesheer vergezellen, daarvoor de Oceaan oversteken tot ver voorbij Spanje. Hij leed er schipbreuk, als de woeste stormen op de Spaanse kusten hun volle geweld ontketenden. Hij doorstond ook met moed de zengende zomerhitte die heel Portugal te vuur zette; na zijn terugkeer onder de Zuidnederlanders week hij uit naar deze landstreek ».

Dit gebeurde in 1567. De redenen van zijn vertrek vindt men in de hiernavermelde documenten. O. Krabbe (4) : « Der Umschwung der Verhältnisse in Belgien veranlaste ihn, obschon er katholik war, und bis zum Ende seines Lebens, wo er übergetreten sein soll, es auch blieb, sein Vaterland zu verlassen. Auf Empfehlung

(3) Latijnse tekst in « Le Bulletin du Bibliophile Belge », XIII, 1857, blz. 148.
(4) Loc. cit., blz. 708, voetnoot.

von David Chytraeus ward er als Professor der Mathematik und der Medizin vom Herzog Johann Albrecht berufen ». Men vindt zijn naam inderdaad op de academische rol van Rostock i.d. Juli 1567 : « doctor Henricus Brucaeus, artis medicae et mathematicum Professor Rostochii ». In dezelfde maand werden onder de academieburgers opgenomen « doctor Paulus Lutherus, Martini Lutheri filius, artis medicae doctor » en een zekere Balthasar Stockman, die later « propter homicidium in aedibus (op de onrustzaaier Barthold) ex academia exclusus est ». (5).

Het was de rector, David Chytraeus, die hen met eigen hand, naar tijdsgewoonte, inschreef.

Of Brucaeus protestant was voor dat hij uitweek, moet met een neen beantwoord worden; of hij protestantse sympathieën koesterde, met een ja; of hij ooit protestant geworden is, met een neen; of hij als protestant aangeschreven stond en daarom moest uitwijken, met een ja. Dat zijn hart te Rostock lag en dat hij graag op het aanbod van de hertog van Mecklenburg inging, om beter de gevaarlijke dans te ontspringen, is meteen klaar. Men vindt de motieven overigens met alle oprechtheid in de briefwisseling van H. Smetius uitgestald.

Zo schrijft deze in een commentaar op een brief van Brucaeus i.d. 11 Mei 1566 : « Ondertussen begonnen in Vlaanderen godsdienstig-politieke woelingen hand over hand toe te nemen; om er niet in betrokken te worden gingen de beste burgers aan uitwijken denken. Ik zelf verliet met mijn gezin Antwerpen voor veiliger oorden, in de maand Maart van het daaropvolgende jaar 1567, en trok naar Lemgo bij de doorluchtige graven van Lippe, terwijl Henricus Brucaeus uit Aalst te Rostock als professor in de geneeskunde werd aangesteld ». (6).

Brucaeus schrijft aan Smetius i.d. 13 September 1568 : « Ik verneem met vreugde dat gij met uw gezin aan al die verschrikkelijke onheilen ontsnapt zijt, want politieke beroerten brengen niets anders mee dan grote vernielingen of uiterste slavernij » (7). Op tal van plaatsen, te midden van academische disputen over louter geneeskundige onderwerpen, spreken Brucaeus en Smetius zeer openhartig over de « dwingelandij van Alva ». (8).

We vinden in « L'Inquisition et la Réforme en Belgique » van Ch. Rahlenbeck (9), de naam van een zekere Henry van der Broeck op de lijst van hen « qui ont esté banniz » uit Antwerpen in 1567. Is het onze Brucaeus ? J.B. Krey, in een levensbericht van Brucaeus, zegt dat hij enkele weken vóór zijn dood van godsdienst veranderde.

---

(5) Loc. cit. : **Hofmeister,** II, blz. 163.
(6) Miscellanea, blz. 186.
(7) Miscellanea, blz. 192.
(8) Miscellanea, blz. 208.
(9) Antwerpen, 1857, blz. 256.

Zou hij dan toch op 't einde van zijn leven tot de gereformeerden overgegaan zijn ? (10)

In de correspondentie met Smetius leest men dat Brucaeus van uit Rostock voor min of meer korte tijd naar Aalst is teruggekeerd en heelhuids weer te Rostock is beland. Zo b.v. i.d. 13 September 1570 zegt Smetius aan Brucaeus : « Als gij ongedeerd naar uw familie teruggekeerd zijt, wens ik u daar geluk mee, allergeleerdste bloedverwant. Uw brief, die van uit Aalst verzonden werd, heb ik goed ontvangen ». (11)

Te Rostock heeft Brucaeus op voortreffelijke wijze zijn hoogleraarstaak vervuld. Hij was er viermaal rector van de universiteit, telkens voor één academisch jaar, in 1569, 1575, 1581 en 1587. Wij vinden onder de door hem op de academische rol ingeschrevenen, acht Zuid-Nederlanders. Hij heeft er het wel en het wee van de academie, waaraan hij verbonden werd op uitnodiging van haar doorluchtige curatoren, meegeleefd. In 1569 maakt hij deel uit van een afvaardiging van voorname hoogleraren, die een geschil met de hertog moeten pogen bij te leggen. O. Krabbe (12) zegt van hem zonder meer : « Die beteutendste Persönlichkeit in der medizinischen Facultät, welche ihre wissenschaftliche Richtung bestimmte und bedingend einwirkte, war H. Brucaeus. Er vereinigte in seltener Weise philosophische, astronomische und physikalischer Kenntnisse in sich. Seine mathematischen Studien gingen Hand in Hand mit den philologischen. In der Medizin gehörte er zu den entschiedenen Gegner der Paracelsus und seiner Richtung, welche er, ungeachtet ihres phantastischen Elementen, als eine reine empirische bezeichnet ». Hij deed de reputatie die J. Bording te Rostock gelaten had, en meteen Zuid-Nederland en Aalst, eer aan.

Brucaeus heeft de Mecklenburgse universiteitsstad Rostock, vooral in haar anatomisch onderwijs, nieuwe wegen doen opgaan. Hij voerde het lijkenonderzoek als basis voor de wetenschappelijke studie der menselijke anatomie in : geen speculeren meer, maar streng observeren. Hij liet een snijkamer bouwen naar Italiaans model. Zijn leerlingen zwermden met de nieuwe begrippen over het Germaanse taalgebied uit. Petrus Pauw, die te Leiden (13) een befaamd anatoom werd, was zijn geesteskind.

Als tegenstander van Paracelsus liet Brucaeus zich niet onbetuigd. Het volstaat op zijn voorliefde voor de anatomische onderzoekingen de nadruk te leggen, want Paracelsus spuwde alles wat naar de anatomie zweemde uit. Meer dan eens heeft hij tegenover Smetius en Livinus Battus, twee antagonische polen in de strijd rondom de Paracelsusfiguur, zijn hart gelucht op onverholen ma-

---

(10) « Andenken an die Rostockschen Gelehrten aus den drei letzten Jahrhunderten. » Rostock, 1813, blz. 37-40.
(11) Miscellanea, blz. 241.
(12) Loc. cit., blz. 708.
(13) Zur Geschichte der anatomische Forschung an der Universität Rostock. — **R. Wagner,** Anatomische Hefte, 1917, Bd. 55.

nier. Hij doet het nergens beter en juister dan in die brief aan Smetius i.d. 10 Januari 1571 (14) : « Ge vraagt me naar mijn oordeel over Paracelsus. Ziehier. Hij is een man zonder orde en tucht, en behoudens een zekere empirie bezit hij niet de geringste stevige geleerdheid, tenzij misschien wat vaardigheid in de chemie. Vermits hij veel landen heeft doorreisd en op veel verschillende plaatsen allerlei gebruiken heeft afgekeken, heeft hij ook veel geneesmiddelen leren kennen, die voor tal van aandoeningen genezing brengen en waarvan de toekomst zal uitwijzen dat ze nuttig zijn. Dat alles wil ik zo maar niet van de hand wijzen, vooral als men bedenkt dat onze kunst grenzeloos is en met de tijd zal in het licht treden wat voor de mensen nuttig is en de ouderen niet gekend hebben. Het staat evenmin buiten kijf dat, hier en daar, een oude vrouw, in de aanwezigheid van een toekijkende schaar geneesheren, een zieke uit de klauwen van de dood gered heeft, want er zijn van die verholen krachten, die met de tijd in 't licht zullen treden en die thans niet aan eenieder bekend zijn ». Dàt was de ware toon die in heel het dispuut rondom de Paracelsusfiguur moest aangeslagen worden.

Met alle humanisten die te Rostock de toon aangaven, was Brucaeus bevriend, niet het minst met de gereformeerde Caselius, wiens godsdienstige overtuiging, hij de katholiek geblevene, niet deelde, en die van de in Mecklenburg zo aardig ingeburgerde Aalstenaar getuigt : « Hij doceerde de wijsbegeerte, de aardrijkskunde, de astronomie en de natuurkunde met een lichtheldere innemendheid en op bijna hemelse wijze; hij was in velerlei wetenschappen zeer bevoegd, de fraaie letteren hadden voor hem geen geheimen en in de geneeskunst had hij grote ervaring » (15). In de « Chronica Rostochiana » leest men van de hand van W. Lindeberg (16) : « Niet alleen doceerde Brucaeus de geneeskunde, maar hij was ook wis- en taalkundige, een polyglot en een zeer ervaren geneesheer; zijn voortreffelijkheid en roem waren tot over de Alpen bekend; ze werden in Italië naar waarde geschat, bloeiden in Frankrijk en vervulden heel Duitsland; het is gemakkelijker daarover te spreken dan te zwijgen; zijn boeken vullen de bibliotheken van de geleerden ».

Veel zestiendeeuwse geneesheren hebben uitgeblonken in een ander dan in hun specifiek vak; zij waren professoren in de geneeskunde, maar hun docententaak bestreek een veel ruimer gebied.

De in de scholastiek verstarde medische wetenschap ging toen niet in de leer bij observatie of experiment, maar zwoegde met commentaren op het uit de Oudheid overgeleverde. En dat commentaar veronderstelde dat de commentatoren beslagen waren in de summa van de wetenschap der Oudheid. Brucaeus was een exponent van die verstarde wetenschap, die zich weldra vrijworstelen ging uit de beknelling der scholastiek. Men hoort in zijn beschouwingen al eens een andere toon, maar van een Vesalius of van de draagkracht van diens werk is de zin tot hem niet doorgedrongen.

(14) Miscellanea, blz. 241.
(15) **O. Krabbe** : blz. 709.
(16) Lib. V, cap. 11, blz. 172.

Het geschreven werk van Brucaeus ligt dan ook in de toonaard van die tijd. Omdat Paracelsus de scholastiek wat te hardhandig naar buiten veegde, werd hem de oorlog verklaard en gaat men zich liever verdiepen in Hippokrates en Galenos, in de betekenis van een volzin, en schrijft daarover stellingen en boeken.

Brucaeus schreef een tractaatje over « Musica Mathematica », Rostock, 1578; een over « De Primo Motu », Rostock, 1580. Posthuum verscheen « Musica Theorica », Rostock, 1609, door M. J. Burmeister in 't licht gegeven, met o.m. deze introductie : « Vermits zijn leeropdracht heel de wiskunde behelsde, oordeelde Brucaeus dat de grondslagen van de muziek, die daarvan deel uitmaakt, niet mochten terzijde gelaten worden. De auteur van het werkje vermocht zijn niet geringe bewondering voor de muziek aan anderen mede te delen, zodat hij er in slaagde door een bewonderenswaardige behendigheid voor dat onderdeel van de wiskunde begeestering te wekken, ofschoon hij, bevreemdend genoeg, zelf hoegenaamd niet zingen kon ».

Van Brucaeus' hand is bekend « De Scorbuto Propositiones », Rostock 1589, dat nog herdrukt werd te Jena in 1624 en te Haag in 1658. Het is een kleinoodje van klinische observatie, met de beschrijving van de oorsprong, de tekenen, de pathologie en de behandeling van de scorbuutziekte, in het licht van de toen vigerende Hippokratische humorenleer. De schrijver legt de nadruk op de frequentie van het scorbuut in de landen langsheen de Baltische en de Noordzee, op het eten van bedorven spijzen, op het slecht water, op het ontbreken van lucht en licht. Het is goed geobserveerde kliniek.

De briefwisseling met Smetius en Levinus Battus werd reeds voldoende ter spraak gebracht. Brucaeus heeft daarin heel zijn hart uitgestort, over medische en allerlei andere aangelegenheden die hem dagelijks op zijn weg tegemoet traden. In hoog oplopende geschillen bleef hij een bezadigd man, die de juiste toon kon treffen en alles naar zijn echte waarde afwegen. Smetius, die in elke omstandigheid naar de pen greep en in alexandrijnen over eenieder de appreciatie gaf die veel dingen resumeert, deed dat ook bij de dood van zijn volle neef Brucaeus in dezer voege : « Hij was een rechtschapen en fijn beschaafd man, van onbesproken levenswandel, voorkomend en geestig van aard, gesteld op bezadigdheid; hij had een grootmoedig karakter, was minzaam, welbespraakt, tegemoetkomend voor de geringen, een vijand van schraapzucht, ofschoon hij berekende in het beheer van zijn goederen; gaarne bewees hij zijn vrienden dienst, hij was vrijgevig voor de schone kunsten en voor de armen. Hij was een minnaar van de rechtvaardigheid en het geloof; hij kwam moedig voor zijn overtuiging uit, was scherp in zijn oordeel en machtig door zijn schrander inzicht » (17).

---

(17) **Michael Adam;** loc. cit., blz. 142.

Het meest belangrijke streven door Brucaeus in de geneeskunde aan de dag gelegd, was in te gaan tegen de mysteriezaaiers, die de invloed van de hemellichamen op de physiologische en pathologische levensverschijnselen bij de mens, tot de hoofdgedachte van hun medische behandelingen maakten. Hoe meer en hoe grondiger hij het gebied van de atronomie betrad, hoe meer hij zich verzette tegen die verderfelijke opvatting. Daar ligt de grondslag van zijn antiparacelsisme. Zijn hoofdargument tegen de astrologische geneeskunde was er een van wijsgerige aard : als de hemellichamen enige invloed kunnen uitoefenen in de ethische en psychologische sfeer van de mens, zou dit slechts langs physische weg kunnen geschieden (18).

Een deel van Brucaeus' testament werd gepubliceerd (19). Het luidt : « Ik, Hendrik Brucaeus, doctor in de wijsbegeerte en in de geneeskunde, gewoon hoogleraar aan de universiteit van Rostock, schenk en legateer aan de kerk van de H. Jacobus twintig florijnen; aan de gemeenschappelijke kas van de Rostockse universiteit veertig florijnen; voorts schenk en legateer ik tweehonderd florijnen om met de inkomsten daarvan de meiden van de professoren in de geneeskunde en in de wijsbegeerte en van mijn dochter te betalen, als ze een bewijs geven van geloof en goede zeden en haar meesters drie jaar lang zullen gediend hebben. Aan de kinderen van mijn zusters geef ik jaarlijks, zolang ze leven, veertig florijnen in Vlaamse munt, dat wil zeggen van twintig stuivers elk, die ze zich telken jare uit de opbrengst van onze boerderijen te Gijzegem en te Nieuwerkerken gelegen, zullen mogen laten uitbetalen. Ik verklaar tot erfgename mijn dochter Anna Brucaeus, met dien verstande dat als ze sterft zonder wettige kinderen na te laten, mijn vermogen voor de helft naar de H. Geesttafel, dit is naar de armen van mijn vaderstad Aalst, in erfenis wordt overgedragen. Als iemand deze schikking zou beknibbelen, zal hij door het feit zelf zijn part verliezen, hetwelk, in voorkomend geval, naar de universiteit van Rostock zal overgedragen worden, om het salaris van de theologen en van de artsen te verhogen ».

Men kan aan dat testament pikante beschouwingen van velerlei aard vastknopen; zij zullen alle dit ene bewijzen, dat Brucaeus een schrander man was, met grote ervaring van de aangelegenheden des levens, waaraan hij een benijdenswaardig behoorlijke en bekoorlijke oplossing poogde te geven.

Henricus Brucaeus overleed te Rostock op 4 Januari 1593 aan een beroerte; hij had de universiteit, die hij tot sieraad strekte, vijfentwintig jaar trouw gediend en zijn vaderstad in kwade en goede dagen nimmer vergeten. — *Vervolgt.*

GENT. **Dr Leo Elaut.**

---

(18) Miscellanea, blz. 192 en volg.
(19) Bulletin du Bibliophile Belge, 1850, VII, blz. 377.

FONS VAN DE MAELE

de werkman-dichter

VI. Fons in zijn vrije tijd

Wij verstaan door vrije tijd, de uren niet besteed aan beroeps-, huishoudelijke bezigheden of noodzakelijke verplaatsingen, en waarover men naar wens kan beschikken.

Van de Maele vond, vooreerst, thuis zijn verzet, bij vrouw en kinderen. « Voor mij is er nergens een beter vermaak, dan 't geen ik ten huize kan vinden. » (II, 15)

Hij zat er, in de lange winteravond, terwijl het buiten vroor, knusjes bij de warme kachel, rookte zijn pijpje, zijn « branderke » (naar 't schijnt, smaakte dit hem best in droeve stonden) of las een mooi boek.

« *Wanneer de winter, in de schouw,*
Zijn liedje zingt van zorg en rouw,
Dan stook ik dat met rode kaken
Alras mijn stoofke staat te blaken;
En in mijn hoekjen is 't zo wel,
Want, om den avond zoet te maken,
Neem ik Gezelle tot gezel! »

Allerlei knutselwerkjes verrichten, uit hout een pijp snijden of een moleken timmeren, dat dan op zijn « achteruit » draaide, dit alles was zijn leven !

Veel uren bracht hij door bij zijn vogels en met het bouwen van hun kooitjes; de muit voor zijn merel was zwartgeel, met een kruisje erop ! Duivenmelker is hij nooit geweest.

Hij had een zwak voor vuurtje-stoken en hoog opslaande vlammen...

Gans zijn arbeidsleven schier heeft hij in de stad doorgebracht en meermaals, onder 't werk, bekroop hem daar een hevig heimwee naar de natuur. Zo dichtte hij :

« *Wel beter ware't stil te huis,*
Ver van dat wufte stadsgedruis,
In koude of zomergloeien
Zijn brood te garen op het land,
Terwijl men aan de overkant,
Zijn huizeke ziet bloeien! » (I, 56)

Toch sleet hij veel zalige uren in openlucht. — « 'k Houd van bossen met hun bomen. — ' k Heb de velden steeds bemind ! » (VI, 25) — « Kon ik mijn huisje opnemen en het midden in het Osbroek zetten, 'k zou het doen ! » meende hij. In « Een rollend huisje » drukt hij het verlangen uit een woning op wielen te kopen. Hij zou ermee rijden naar een vredig plekje, waar men niet spreekt over partijen en politiek, waar geen belasting of huishuur valt te betalen en waar hij vrij zou kunnen leven.

« *Zie, dat waar iets naar mijn harte !*
Maar, mijn vrouwke wil niet mee !
Zonder haar, wat zou'k beginnen ?
Dus, ik blijve maar ter stee ! »

Hij hield zo van de natuur, van de bloemen, van een felle wind, een « schoon weerlicht », van de sterren en de woelige zee... Hij beminde, lijk Gezelle (Laatste verzen), de donder en was verzot op een wandeling in de maneschijn (VI, 30). Hij had verdriet, wanneer statige bomen werden gerooid (II, 76) en treurde om een dode merel; de merel met zwart frakje en gele bek (« Merel, merel, Vlaamse kerel ! ») was zijn lievelingsvogel ! (IV, 57, VI, 8). Hij kende al de molens van het landschap en weemoedig zag hij ze, één na één, verdwijnen...

Jef Crick begroette in deze « Lazarus aan het banket der rijken, maar troetelkind aan het banket van God », hij begroette in de volksdichter van Erembodegem « een moderne Franciscus, die kruimelkens strooit (want dit deed hij !) voor zijn zingende broeders, de vogelkens en de kramiekkruimels zijner poëzie voor zijn lijdende broeders, de werklieden, beide geschapen voor het licht en het lied ! »

Wat voelde Fons zich gelukkig in het volle veld en wat deed het hem pijn, daar flierefluiters te ontmoeten, die al die schoonheid achteloos voorbijgingen en schunnige praat vertelden en vloekten, dàar,

« *Waar alles wijsde, floot en zong,*
Waar alles miek festijn,
Waar alles éne hulde en dank
En één gebed moest zijn ! »

In een vers : « Stroop geen haasje » beklaagt hij er zich over, dat er wel politietoezicht is op de stropers, maar niet op de toneeltjes, die mensen van fatsoen in de vrije natuur soms ergeren.

Voor Van de Maele, lijk voor de held van Timmermans' « Boerenpsalm », waren de jaargetijden vier gebaren van Gods goedheid, waarvan hij de herfst het meest op prijs stelde.

« *Om al de pracht die mij het gouden najaar biedt,*
Zal ik steeds lenteschoon en zomerweelde geven. »

Zijn eigen bestaan heeft hij vergeleken met een winterdag, in het keurig stukje :

MIJN LEVEN (II, 87)

« Mijn leven is geen lentemorgen,
Geen kalme zomeravondstond,
Geen gouden middag in het najaar
Als 't gele lover stuift in 't rond !

Mijn leven is één van die dagen,
Gelijk er in de winter zijn.
Vol grijze lucht en sneeuw en regen...
Toch hoop ik steeds op zonneschijn !

En is dit niet meer voor dit leven
Dan leg ik nog de hoop niet af;
Voor wie geloofd heeft en geleden
Schijnt blijder zonne bij het graf ! »

De werkman-dichter genoot in het Osbroek, eigendom der familie Moyersoen, een dichterlijke vrijheid, in de eigenlijke zin van het woord, en hij heeft hier dan ook méér dan één haasje gestroopt.

« Stilte en eenzaamheid te zoeken ligt geheel in mijnen aard » schreef Fons (VI, 10). En, inderdaad : « De grote zielen hebben altijd de stilte bemind, zoals de planten de frissen dauw. Wie met zichzelf niet kan bezig zijn, wie altijd naar gezelschap zoekt is een ledige ziel. (Toth Tihamer, « De beschaafde jongen » 67, 68.)

Fons hield nog van de natuur, omdat de omgang met de mensen hem zo dikwijls griefde. « Ik ontvlucht hen, zoveel ik kan; ben ik in mijn vredig huizeken niet, dan dool ik rond in de velden en bossen van mijn dorpke. Dààr en dààr alleen kan ik nog eens oprecht gelukkig zijn ! » (Uit een brief aan Jef Crick).

Van de Maele onderhield, in zijn vrije uren, drukke vriendschapsbetrekkingen. Jef Scheirs weet mee te delen, dat hij bij hem, om de veertien dagen, op bezoek kwam. « Met zijn altijd eendere groet, schrijft Scheirs, stak Fons de deur open en 't klonk in zijn sappig Erembodegems : « Leeft guilen nog allemuil ? En dag kinjers ! » En na wat praten over weer en wind en dies meer, haalde hij een blad papier uit de binnenzak en : « Ik heb toch wee ien gemuikt; en 'k geloeif dat 't nie slecht is ! » En dan begon hij zijn laatste gedicht te lezen, dat hem, doorgaans wég, uit de hand werd gerukt met : « Geef hier, Fons, ge rammelt uw dichten af, ge vermoordt ze; ik zal ze U voorlezen. » En dan loech hij gezind en horkte geroerd en met welbehagen naar zijn eigen gedicht. »

Van de Maele had in 't land van Aalst zoveel vrienden, dat wij het niet aandurven, ze alle te noemen.

De werkman-dichter ging ook op café, maar voor hem was de herberg wat zij mag zijn : een plaats waar men zijn vrienden kan weerzien en zich deftig met hen verzetten. « De mensen zijn er niet voor de herbergen, maar deze zijn er voor de mensen ! » (Kajottersleuze). Toch bezocht hij slechts weinig drankhuizen : « 't Pompierke »,

bij Oskar van Paemel, « 't Groen Kruis » en « 't Vlaams Huis », alle drie te Aalst.

Een viertal keren in zijn leven is hij goed beschonken geweest. Zulks gebeurde, toen vrienden, die veel meer konden verdragen dan hij, hem trakteerden en bij een herdenkingsfeest op zijn fabriek te Brussel. Hij was toen telkens zeer plezierig en zong zelfs eens : « Zeg, Jozefieneke, nu ben ik zat, zulle ! » Fieneke maakte er zich niet kwaad om maar enkel dàn was zij mistevreden, wanneer men haar man, in dronken toestand, niet naar huis vergezelde.

Van de Maele was dus geen drinker, integendeel; hij aanzag het alkoholisme als een vreselijke sociale plaag en, in een twintigtal stukjes, heeft hij het heftig bestreden. Met E.H. Kempeneer (Soc. Week, 1911) meende hij dat er « tussen de sociale werkers een flinke ploeg drankbestrijders moet komen ».

Fons bleef lange jaren erelid van het Kon. Zang-, toneel- en letterkundig gezelschap « 't Land van Riem », te Aalst. In 1930, na een voordracht, kreeg hij de titel van « aangenomen lid », titel slechts toegekend aan verdienstelijke leden. Hij woonde regelmatig toneelavonden en andere feestelijkheden bij.

Niet alleen in zijn streek, maar ook elders telde de werkmandichter vele vrienden, met wie hij schriftelijk in betrekking bleef. De rijkste korrespondentie bezit ongetwijfeld de h. Anton Strobbe uit Izegem, uitgever van sierlijke wandprentjes met van de Maeles gedichten.

Bleek van de Maele niet aangetast door de moderne ziekte der uithuizigheid, men kon hem evenmin als een huisduif bestempelen. Het lezen van Jules Verne was aan deze reislust niet vreemd. In zijn jeugd wou hij « naar den Oost », maar zijn moeder had hierom veel verdriet en hij liet dit plan varen. Verscheidene gedichten getuigen van zijn toeristische neigingen. Hij behoorde ook niet tot dezen voor wie het vèr van huis moet zijn om schoon te wezen, neen, ook het schone van eigen land was hem lief en dit schone wel in de eerste plaats !

Kleinere uitstappen deed hij te voet, de grotere per trein en tram. Als vijftiger wou hij leren fietsen, op de Ninoofsesteenweg, maar toen hij gewaar werd dat zijn zoon Benoit hem losliet en hij alleen reed, kwam hij in een netelgracht terecht ! « Nu is 't gedaan, besloot hij, nu rijd ik niet meer ! » Zeker heeft het hem later, toen hij ouderen dan hij zag fietsen, dikwijls gespeten, niet te hebben volgehouden. « Als ik nu kon fietsen, 'k zou de boeken van 't Davidsfonds kunnen rondvoeren » dacht hij. Per auto reed hij graag, maar voor een motorrijwiel of een vliegtocht voelde hij niets.

Hij bezocht, per autocar, de Mariale heiligdommen van Banneux, Beauraing en Scherpenheuvel, dit laatste oord met de plaatselijke Boerinnenbond. Eigenlijk mocht er geen mansvolk mee, maar voor Fons maakte men een uitzondering. (1)

Te Beringen woonde zijn vriend, inspekteur Edward Nagels, die

(1) Fieneke was trouwens bestuurslid van de Boerinnenbond. Een arbeidersvrouwengilde bestond er niet eens in de gemeente...

hem de weg leerde naar de Limburgse heide... Ook ons zeestrand heeft van de Maele in vervoering gebracht. Te Moerzeke-aan-de-Schelde, bij zijn vriend Dr. van de Maele, dichtte hij :

« Hier wou ik dat mijn huisje stond,
Hier onder aan de dijk der Schelde ! »

Zijn gids toonde er hem « wonderschone vergezichten ».

« En toen wij daalden naar beneên
En ik nog eenmaal naar de verte
De blik liet gaan, toen wist Ge niet,
Och neen ! wat omging in mijn herte.
Wat pijn 't mij deed vandaar te scheiden
Waar ik nog uren wou verbeiden ! »

Hij, eenvoudige Denderzoon, minde ook Jan Hammeneckers majestatische Schelde !

Op een Zondagnamiddag spoorden zij, gevieren, Fons, E.H. Pannier, Jef Scheirs en de h. Pieyns naar Scheirs' geboortehuis te Oudegem; zij keerden te voet terug over Mespelare, waar zij, gedrieën, (E.H. Pannier bleef beneden) op de toren klommen, om van naderbij de beiaard te bewonderen. Fons nam de klepels van twee klokjes in handen en speelde er beiaardier ! Gans de gemeente liep te been en de pastoor wist niet wat er omging !...

Er zijn echter vier uitstappen, die wij speciaal willen vermelden en vooreerst Fons' huwelijksreis naar Antwerpen.

Een bezoek aan de Scheldestad was, in die tijd, bij jonge trouwers uit het Aalsterse, lang geen zeldzaamheid. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen, dat Fons en zijn bruidje ook deze exkursie ondernamen. Zij traden in den echt onder de zesurenmis en, omstreeks negen uur, vertrokken zij, met hun achten, getuigen, familieleden en een vriend erbij, op speelreis naar Antwerpen. Zij bezochten er de Dierentuin, beklommen de O. L. Vrouwtoren en zagen aan de haven een schip met Chinezen.

Daarna staken zij de stroom over, naar St-Anneken. Het was half November, er woei een nijdige wind en Fieneke en Fons' zusters vreesden te verdrinken. Daar echter alle binnenplaatsen der boot bezit waren, moesten zij buiten blijven staan. Clemence van de Maele zou, die dag, het flerecijn in de arm hebben gekregen, dat zij nooit meer kwijt geraakte en Mevrouw Alfons kon 's anderendaags geen geluid geven, zo hees als zij was !...

Fieneke had een kramiekske, « fricandon » en kaas mee, Clemence brood met worst, maar 't mansvolk deed zich te goed aan paling en mosselen. « In Vlaanderen Vlaams, in Spaanderen Spaans, en op St-Anneken mosselen ! » lacht het spreekwoord. Alover Brussel, waar men nog moeders halfzuster een bezoek bracht, belandde de groep, omstreeks 23 u. 30, terug te Erembodegem, waar de buren het jonge paar geestdriftig verwelkomden ! Daarop volgde een al te korte nachtrust, want om 5 u. 30 moest Fons reeds het bed uit, naar 't werk !

Fons had veel kennissen en zo was hij ook bevriend met landbouwer Fons Verelst van Meerdonk en zekere beetweger, met name Strijdonck, uit Grauw, Zeeland. Beiden dichtten ook al eens een versje en, in een schrijven van van de Maele, (26-7-1910) tot de eerste lezen wij :

« *'k Ben gelukkig, 'k heb vernomen,*
In Uw brief mij toegekomen,
Dat Gij ook maar werklien zijt,
Die spijts zorgen, die spijts zwoegen,
Menig uurken van genoegen
Met de Muzen samen slijt ! »

In 1912 ontving Fons van beide vrienden uit de Scheldestreek een uitnodiging om hun een bezoek te brengen. Hij ging op het voorstel in, de tweede Zondag van Mei.

In een zijner brieven aan Verelst lezen wij het plan van deze uitstap : « Uit Aalst 6 u. 13. Te Dendermonde 6 u. 37. Uit Dendermonde 6 u. 49. Te St-Niklaas de tram nemen naar Kieldrecht-statie, om daar aan te komen om 8 u. 50 en U dan de hand te drukken. »

Van Kieldrecht trokken beide Fonsen te voet naar Grauw in Zeeland, waar de samenkomst der « Verenigde Dichters » doorging. Waarom deze poëziedag belegd te Grauw en niet te Meerdonk, zou men zich kunnen afvragen. De uitleg ligt vóór de hand : Verelst was jonkman en had dus geen gastvrouw ! En Strijdonck had ook een broer-fotograaf, vóór wie het gezelschap kon pozeren.

Te Grauw, op de oever van de brede Scheldestroom, die hij ook te Moerzeke bewonderde, dichtte Fons een sonnet « Op den Dijk ». Zeeland, met zijn hoge dijken, wijde polders en nette huisjes, maakte op hem een diepe indruk...

In 1935, nadat van de Maele het pauselijk ereteken « Pro ecclesia et pontifice » had ontvangen, zette het arrondissements-Werkersverbond Aalst een groots huldebetoon op touw. Met het overschot der gelden, bestemd vóór deze viering, stelde men Fons in de gelegenheid een grote reis te ondernemen : hij mocht kiezen tussen Lourdes en Rome. Daar er juist een Romereis, waaraan sommige zijner kennissen deelnamen, vóór de deur stond en daar hij eveneens meer kans zag, later nog wel eens te Lourdes te geraken, verkoos hij de tocht naar de Eeuwige Stad !

In September 1935 ging dan een « Internationaal Kongres-Bedevaart voor de vrede der katholieke oudstrijders en zonen van strijders » door. Eigenlijk was er een dubbele Romereis : een langere, waarvan Dom Modest van Assche de rechtstreekse leiding had, en een kortere, die zich bij de eerste voegde te Florentië en vroeger uit Rome vertrok. Fons was aangesloten bij deze laatste, waarvan de organisatie wel wat te wensen overliet.

En zo stond hij, op 3 September, in Brussel-Noord, aan de internationale trein, die te 20 u. 16 aanzette.

De dichter, die het voorrecht genoot Z.H. Paus Pius XI van op enkele meters afstand te zien mislezen, heeft aan deze Romereis zeer veel deugd beleefd. Nochtans veroorzaakte deze tocht hem grote ver-

moeidheid. Hij leed veel aan zere voeten en van de hitte en was dan ook niet weinig blij, toen hij op 12 September terug thuis kwam en eens flink kon uitrusten!

Op 28 en 29 Juni 1938 vereerde de dichter ons, te St-Amandsberg, met een bezoek. Wij haalden hem af in het St-Pietersstation te Gent en 's namiddags ging het naar het Maria Middelaresgesticht, aan de Kortrijksesteenweg, bij oudsenator Gustaaf Eylenbosch, één der grondleggers van de christelijke demokratie.

Van de Sterre tramden wij naar het Zuidpark en het ruiterstandbeeld, aldaar opgericht voor Koning Albert. « Het pird met zijne schone lange stirt » (Henri van Daele) maakte Fons' bewondering gaande.

Verder wandelden wij voorbij het bisdom, het Belfort, de Kon. Vl. Academie, het Arteveldegedenkteken op de Vrijdagmarkt, het café « De zwarte kat » en de vroegere herberg « Den Duits », nabij St-Jacobs, waar in 1886 de eerste christelijke ziekenbond en vakvereniging van ons land werden gesticht.

's Anderendaags spoorden wij gedrieën, Fons, mijn vrouwtje en ik, naar Brugge. In de Breidelstad werden wij verwelkomd door de h. René de Bruyne, voksvertegenwoordiger en oud-voorzitter van het A.C.V. Wij bezochten de H. Bloedbaziliek, de reien en andere merkwaardigheden, waaronder vooral het monument en het geboortehuis van Gezelle. Hier tekende Fons het gedenkboek en rondgeleid door mej. Lateur, geraakte hij er diep ontroerd...

Terug te Gent, ging Fons nog even zijn vriend, Jef Crick, groeten, op het « Eendennest », in de Heiveldstraat te St-Amandsberg. En, zeer tevreden over deze dagen, keerde de werkman-dichter terug naar Erembodegem...

Zo bracht Fonske van de Maele zijn vrije tijd door! 't Minste dat men kan zeggen is : dat hij er verstand van had!

ST-AMANDSBERG. *Jozef de Geest.*

Vuurroepers te Aalst (1447)

In 1447 wordt aan de « messagier van der stede » een vergoeding uitbetaald, omdat hij bij droog en winterachtig weer van straat tot straat gaat roepen dat de lieden water en ladders moeten buiten stellen, om deze eventueel te kunnen gebruiken in geval van brand. Jan Cardewijc, die ook de Grote Markt en de Zuivelmarkt moet schoonmaken en vegen, krijgt eveneens een vergoeding omdat hij iedere avond omtrent tien uur van straat tot straat gaat roepen, « dat elc zijn vier ende licht wel bewaren zoude ».

Het zijn deze « vierwachters », die volgens het « Peysbouc » om de drie maanden van huis tot huis moeten gaan kontroleren of de voorgeboden van de schepenen nopens brand en brandgevaar worden onderhouden, bv. of niemand bij kaarslicht vlas zwingelt of hekelt, of stro en hout opstapelt op min dan tien voet van de stookplaats, of iemand zijn haal (waaraan men de ketel hangt) met zelen vastmaakt, of alle zolders aan het strodak zijn beplakt, of iemand boven een oven stro bindt of legt, of iedere oven goed met mortel is beplakt, of geen nieuwe oven wordt gebouwd, tenzij vooraf de plaats wordt aangewezen, waar hij moet worden opgetrokken enz.

Er zijn meerdere vierwachters. Ieder heeft zijn aantal straten.

[RAB. Rekenhof: nr 31440, f° 37 v°, 39 v° — SA Aalst: Peysbouc, f° CXXIX r°.]

ANTWERPEN. **Jozef van Cleemput.**

De Parochie Baardegem en haar Pastoors

II. PASTOORS VAN 1803 TOT 1951.

1803 — **Van de Perre** Joannes Bapt., « pastor 1803.
» Dezen heeft op een request ingediend aen de fransche Re-
» publique de Pastory, die verkocht was als Nationael
» goed, gratis weer gekregen ».
Op 16 Juni 1809 wordt hij door een hartaandoening getroffen. Zijn broeder, Pater Benediktus, van de orde der Dominikanen, vervult de bediening van onderpastoor, tot 1813. (27)

1813 — **Van Achter** Jacobus. Op zijn grafsteen E.H. Jacobus Achten.

GRAFSTEEN VAN E.H. JACOBUS ACHTEN † 1819
(buitenmuur, rechts)

D. O. M.

Hier voor rust
den zeereerweerdigen Heer
JACOBUS ACHTEN
zoon van joannes
ende Lucia du Mont
Gebooren tot Thienen
den 19 November 1748
Eerst geweest 30 jaeren
pastoor van Elst.
Daernaer 6 jaeren
deezer parochie van
Baerdeghem ;
Hij was waekzaem, zagtmoedig,
Mild tot d'armen.
Stierf 2 Meert 1819
Bid voor de Ziele.

1819 — **Van Derhaegen** of Van der Haegen Joannes Bapt.
» Dezen heeft eerst de permissie gekregen om 's Zondags te
» moogen binneren.
« Item heeft hij de kleine stoelen in de kerk doen zetten ».

1824 — **Volckeryck** Petrus Andreas.
De E.H. Volckeryck heeft een « Bevolkings-register der Gemeente Baerdegem. Anno 1843 » (28) geschreven. Hierin

(27) « Dus Van de Perre anno 1809, die 14 Junii apoplexia percussus, fuit ejus frater Pater Benedictus, ex ordine Dominicorum, vice pastor implevit ad annum 1813 ». Zie : « Memorie... »

(28) Op de buitenkant van het schrijfboek staat : « Aenteekenings- en Memorieboek van den Eerwaerden Heer P.A. Volckryck, Pastor te Baerdegem ». Op fol° 1 r° leest men : « Registrum Ecclesiae de Baerdegem ». Bijna jaar voor jaar tekent hij aan hetgeen gebeurt in zijn parochie en vooral aangaande de eredienst van Sint Margriet.

verhaalt hij, benevens een korte levensbeschrijving van hemzelf, menige belangrijke feiten gedurende zijn pastoorschap voorgevallen. Hij geeft ons weer de toestand van zijn parochie en tevens al wat hijzelf presteerde ten goede van zijn kerk. De tekst is Latijn en wordt hier weergegeven als historisch dokument. Indien nodig volgt in voetnota's een korte vertaling.

1. *Korte levensschets.*

» Gallis ex Belgis profectis et etiam Delabrue cum suo Secretario
» de payes, homini irato, qui totam perturbaverat Dioecesim Gan-
» densem, R.R. Dominis Professoribus de Volder, fratribus A.D. Van
» Hemme proeside ex captivitate reversi, et etiam Seminaristis ex
» Militia. (Seminaristoe vivalia et alibi mortui 29. et studiosi 19.
» quarum animas precibus commendo).
» Natus sum in Lokeren 13 Decembris 1792.
» Humanioribus Molae in Campinia (29) absolutis, aliquo tempore
» mansi domi propter temporis circumstantias. Charissema Mater
» mea, quoe hic [in Baardegem] mecum habitavit per 10 annos, in
» domo pastorali obiit in oetate 80 annorum 20 januarii 1838 ».
» Seminario jam restaurato, 25 Aprilis 1814 seminarium ingressus,
» suscepi minores ordines; 1815 mensis vero Maii, die sexta, Sacrum
» subdiaconatus ordinem; 1816 mensis vero Martii, die nona, Sacrum
» Diaconatum; 1816 mensis vero Junii, die octava, semper ab Illustr.
» D. De Broglie; et Sacrum Presbyteratus ordinem 1816 mensis vero
» septembris, die vigesima prima ab J.M. De Orleans ex America. —
» Nominatus sum vice-pastor in Loocrysti 4 decembris 1816. Consti-
» tutus sum Pastor mediante concursu in Baerdeghem 30 Junii
» 1824 ».(30)

Hij werd pastoor benoemd door het Algemeen Kapittel der Kanunniken, vermits bisschop van Gent, Maurits Prins de Broglie, gestorven in 1821, nog niet vervangen was. (31)

De toelating die aan pastoor van der Haegen, zijn voorganger, geschonken was geweest om 's Zondags te bineren (twee missen te doen) werd ook aan Volckeryck gegeven toen hij te Baardegem

(29) Mol, in de Antwerpse Kempen. Te Mol bestond een Latijns college. (Zie « Kempisch Museum », Dl. 2, bl. 346).

(30) Pastoor Volckeryck werd geboren te Lokeren 13 December 1792. Hij studeerde de humaniora te Mol tot 1813-14. Vermits de tijdsomstandigheden nog onzeker waren verbleef hij enige tijd thuis bij zijn moeder te Lokeren. Toen hij pastoor te Baardegem benoemd werd, nam hij moeder bij zich in de pastorij, waar ze 10 jaar met hem woonde en waar ze stierf, oud 80 jaar. Op 25 April 1814 ging Volckeryck naar het hersteld seminarie te Gent. Hij werd priester gewijd 21 September 1816 en 4 December daarna als onderpastoor te Lokristi aangeduid. Op 30 Juni 1824 werd hij als pastoor van Baardegem aangesteld.
Petrus Andreas Volckeryck was de tweelingbroeder van Joannes Franciscus, zonen van Judocus Augustus en van Maria Jacoba D'hondt. Benevens de tweeling was er nog een dochter Maria Theresia, geboren op 8 April 1788. (Uit een brief van burgemeester P. Thuysbaert van Lokeren, op datum 29 Jan. 1951, gericht naar de schrijver).

(31) « Ab 1821 ad 1829 vacatur ». (Jaarboek van de Geestelijkheid van het Bisdom Gent, 1950, 71e Jaar, bl. 7.)

benoemd werd. Op 27 November 1838 kreeg hij die toelating voor onbepaalde tijd. (32)

2. *Eredienst van de H. Margriet.*

Een van zijn eerste bekommernissen ging naar de patrones van zijn kerk, de heilige Margriet van Antiochië. Reeds op 4 Juli 1825 laat hij een boekje drukken over de heilige, om de eredienst onder zijn volk uit te breiden en het betrouwen aan te wakkeren.

« Reliquiae St. Margaretae cum litteris sunt inclusae in theca » deaurata 1656 magna cum solemnitate huc introductâ ut patet in » libro flandrico, quem ego 4 Julii 1825 imprimendum dedi ad devo- » tionem augmendam erga nostram Patronam; Sancta Margarita » hic magna cum devotione et populi concursu invocatur cum tus- » sim suffocantem; aqua in honorem ipsius benedicta oratione in » pastorali suscripta, et pueri bibunt hanc aquam juxta veterem con- » suetudinem; festum Reliq. St. Marg. hic celebratur 4a Dominica » post Pascha ». (33)

In 1835 werd een kapel ter ere van de H. Margriet opgericht met giften en met gelden van de kerk, op de grond van D.P. Meersman, grond die aan de kerk geschonken werd in 1837. In volgende akte wordt de schenking beschreven, door Meersman ondertekend en door pastoor Volckeryck echt verklaard.

« Den ondergeteekenden Petrus de Meersman, landsman, woo- » nende binnen de gemeente Baerdegem, Administratif Arrondisse- » ment Aelst, provincie van Oostvlaenderen, verklaert mids dese » gratis af te staen ten behoeve der kerkfabriek der genoemde ge- » meente Baerdeghem ontrent dertig centiaeren of een roede plaet- » selijke maet grond, deelmaekende van eene weyde gelegen binnen » de gemeente Baerdeghem, naest den westen paelende oost de » weduwe Dominicus van hauwermeiren, zuyd west franciscus Lee- » mans, west en noord de straet gekent op den kadaster nummer dry » hondert acht der sectie C om door genoemde kerkfabriek daer van » den eygendom en gebruyk te hebben te rekenen van heden af aen » en rond de met Agregatie van den onderteekenden reeds op het » deel grond voorwerp van desen afstand gebauwd Kapelle ter ge- » daghtenisse van de heylige Margarita patroonesse deser gemeen- » te, boomen tot haere vercieringe en een haege tot afscheyding- » teeken van dit deel grond ter haeren behoeve te planten op een » afstand of breedde van een centiaere nieuw-maet op dry en halve » voet plaetselijke maet van de muere der selve Capelle, zynde van » deese beplanting uitgezonderd de oostzyde deser Capelle naest » de welke er geene hoegenaemde boomen zullen mogen geplant » worden.

» Gedaen binnen de gemeente Baerdegem desen eersten Meert » duyzend acht hondert seven en dertig.

« P. Meersman ». (34)

(32) « Parochienieuws uit Baardegem », Juni 1945.
(33) « Registrum... » a.w. fol° 12.
(34) « Registrum... « a.w. fol° 15 en 16.

Omstreeks 1841 hadden een broer en zijn zuster uit Baardegem beloofd een kapel te bouwen ter ere van de H. Margriet. Het stuk land, waarop ze moest gebouwd worden, werd verkocht, misschien wel verkaveld door sterfgeval. Beide vroegen daarom hun belofte in een betere daad te mogen omzetten, namelijk een reliekkas te schenken om het gebeente van Sint Margriet in te bewaren. De 100 frank, die de kapel had moeten kosten, zouden nu besteed worden om deze reliekkas te vergulden. (35)

Pastoor Volckeryck verzocht de bisschop van Gent aan dit verzoek zijn goedkeuring te schenken.

« Illustrissime Domini,

« Filius et filia ab hunc aliquot annis voverunt aedificare par-
» vum sacellum in honorem St. Margaritae, patronae parochiae in
» suo agro. Sed illud votum, agro jam vendito, adimpleri non potest,
» quapropter humiliter rogo Reverentiam vestram commutationem
» ipsius voti in bonum evidenter majus, ita ut valorem istius sacelli
» nempe 100 francos impendere possim ad deaurandam Capsam
» Reliquiarum S. Margaritae; haec est etiam voluntas expressa illo-
» rum, qui debent satisfacere voto praedicto.

» Singulari venerationis signo per...
» vester humilis famulus,
» P.A. Volckeryck, past. in Baerdegem.
» hac 26 Aug. 1841 ».

Monseigneur schreef op dezelfde brief zijn antwoord :

« Commutamus votum istud ut petitur,
« L. Episc.gand. ». (36)

3. *Staat van de parochie.*

In 1844 duidt pastoor Volckeryck nauwkeurig de staat van zijn parochie aan :

» 1062 inwoners, waarvan 48 families « pauperes quae sunt an-
» notatae in Libro pauperum » (37)

» 3 personae, matrimonio junctae, quae sunt separatae a toro et
» ab habitatione, sed interveniente auctoritate ecclesiastica ob ratio-
» nes justas.

» 752 communicanten : allen hielden dus hun Paschen na hun
» biecht.

» Voor de Hoogeschool van Leuven :

17 Fr. ontvangen in de kerk,
85 Fr. in de huizen, bij bezoek,
50 Fr. afzonderlijk.

152 Fr.

(35) « Parochienieuws uit Baardegem », Juni, 1945.
(36) Bisschop van Gent was toen Ludovicus Josephus Delebecque.
(37) Wellicht in het boek van de H. Geesttafel.

Hij voegt erbij : « Nostra parochia est pauperrissima », onze parochie is zeer arm.

» Jam concordis regnat in Parochia inter auctoritates. Utinam » perseverant.

« Saltationes non fiunt » (38)

« Hoc anno (1844), ut patet ex registro Baptismali, nullus in- » fans illegitimus est natus ».

« Sed vitium dominans hic est frequentia tabernarum alterius » sexus, proecipue dum exequioe celebrantur pro innuptis, et dum » Doluens cerevisioe datur a Neo-Matrimonio junctis. Soepissime » concionatus sum contra illos abusus et etiam illustrissimus Do- » minus tempore Visitationis ecclesioe, sed totaliter illos extirpare » non possum ». (39)

« Habetur hic Schola Dominicalis sine expensis Parochioe ».

Over de prijsuitdelingen schrijft hij :

« Solemnis distributio proemiorum fuit secunda die nostroe de- » dicationis parochialis, 1 Septembris, post missam solemnem coram » consiliarii parochioe aliisque Domini, et musicis pueros ad eccle- » siam ex Scholoe conducentibus; dives acceperunt libros et alia, » et pauperes vestimenta ». (40)

Want « nostra dedicatio 1830 translata fuit in ultimam diem » Dominicam Augusti loco primo; distributio fit secunda die dedica- » tionis ut sic juvenes in ecclesia manentes non possint causare mala » conventicula ante meridiem ».

In 1845-46 heersten zodanig armoede en hongersnood, uit oorzaak van de mislukking van de aardappelen, dat de parochie tot de bedelstaf werd gebracht. De mensen aten gras, zoals de dieren ! 181 mensen schoven aan, om wat eten en kleding te ontvangen van het nieuw gesticht « Komiteit ».

« Ex corruptione et defectu pomorum terrestrium orta est in » populo his annis summa Paupertas — Pauperes pro fame mandu- » caverunt herbas terroe, nempe pabulum simile bestiis — furta » faciunt in agris communia (sic). Sed hiems patebat. Gelu non erat. » Gustulum per tres menses distributum fuit Pauperibus Societas » 26 Xbris 1845 instituta fuit nempe Comité ad prohibendam men- » dicationem — homines 181 fila duxerunt ut sibi possunt compa- » rare victum et amictum — parochia nostra ad Paupertatem et ad » mendicationem redacta est ».

Ondanks alle ellende vierde Baardegem op 24 September 1846 een luisterrijke plechtigheid. Dan werd de laatste steen gelegd van de hoofdweg der gemeente, in tegenwoordigheid van de h. de Ma-

---

(38) In de parochie worden geen danspartijen gehouden.

(39) De hoofd-ondeugd in de parochie is wel dat de mannen en vrouwen, vooral ter gelegenheid van huwelijken, de herbergen bezoeken, en er te veel drinken. Volckeryck preekte tegen dit misbruik, maar het geheel uitroeien kon hij niet.

(40) De plechtige prijsuitdeling gebeurde op 1 September, de dag na de verjaring van de kerkwijding. De kinderen werden van uit de school naar de kerk begeleid door de muziek. De welstellende kinderen ontvingen boeken en de arme kinderen warme klederen.

ziersers, gouverneur van de provincie Oostvlaanderen, van leden van de Senaat, van vertegenwoordigers van Brussel en andere gemeenten, de edielen van Aalst en Opwijk, met hun muzieken. De h. Hendrik Joogstens, zoon van de burgemeester, sprak de redevoering uit in het Frans.

» De Magna Solemnitate in parochia de Baerdeghem.

» DD. De Maziersers, gubernator Provincioe, 24 Septembris 1846, » hic adfuit ad ponendum ultimum Lapidem Lithostrati mediantibus 20 Rhedis (41), ad huic solemnitati interfuerunt Senatus, Status Bruxellenses et provinciales, et alii Magnates et Musici alostani et ex opwyk. Habuerunt circa illam solemnitatem — D. Hendricus Joogstens, filius Consulis ex Baerdeghem peroravit sequentia :

» Messieurs,

« Grâce à vos soins vigilants et actifs, grâce à la bienveillante » protection, dont vous avez daigné nous honorer, nous voyons achever aujourd'hui un ouvrage à la fois productif pour l'Etat et de » la plus grande utilité pour notre Commune. En effet, Messieurs, » la route qui va s'ouvrir sera évidemment une source nouvelle de » prospérité. Longtemps relégués complètement en dehors de ce » beau réseau, qui couvre notre chère Patrie, nous voyons enfin nos » plus chers Vœux réalisés — Nous sommes à présent reliés aux villes, et c'est la facilité des communications, qui fait seule fleurir » le commerce, l'industrie, et l'agriculture. Cette solemnité nous est » d'autant plus intéressant qu'elle nous offre l'occasion, Monsieur » le Gouverneur (de) Vous témoigner les sentiments de profonde reconnaissance, qui nous animent; Oh... Oui, soyez sûr nous porterons éternellement en notre Cœur les élans de respectueuse Sympathie pour les bienfaits que votre main prodigue à verser sur » notre Commune et à vous autres aussi Messieurs les Sénateurs, » Représentants et Conseillers provinciaux, sincère et vraie gratitude, à Vous aussi. En d'autres circonstances comme en celles-ci » Vous ne Vous êtes épargné aucun soin pour favoriser notre Commune — Nous terminons en remerciant de cœur MM. les Membres » du Conseil de la Ville d'Alost pour le Zèle et activité, qu'ils ont » montrés, et surtout Vous Mr. Le Bourgemestre pour la Sage prudence avec laquelle Vous avez surveillé l'exécution des travaux — » gloire Vous en soit rendue, à Vous tous Messieurs. Si nous n'avons » que des paroles, des vaines protestations pour reconnaitre Vos éminents services, du moins Vous apprendrez que nous n'avons pas » le cœur ingrat.

» Vive le Roi !

» Vive M. le Gouverneur. »

Terwijl Baardegem in feest was, vaarde schrik over de naburige dorpen.

Te Opwijk, Lebbeke, Baasrode, Opdorp heerste de rode loop. Te

(41) Twintig wagens, die de overheden hadden aangebracht, stonden langs de weg geparkeerd.

Buggenhout stierven verscheidene mensen aan die besmettelijke ziekte. Maar toen de koude inviel hield de ziekte op.

« Mensibus aug. Sept. octobris 1846 hic ubique regnavit pesti-
» fes morbus nempe de Loop proecipue in Opwyk, Lebbeke, Baes-
» rode et Opdorp et plures mortui sunt in Buggenhaut. Et dum fri-
» gus adveniebat, ista plage tunc cessavit ».

Naast de ziekte wederom de hongersnood en de duurte van het leven :

« Paupertas his annis fuit in summo gradu ratione caritatis
» (= duurte) annonoe — Saccus triticus venditus fuit 36 florenis.
» Siliginens 26 fl..; poma terrestria per saccum usq. ad 20 francos.
» Hoec caritas (duurte) longo tempore perduravit ob eam causam
» fames in populo proedationes in pluribus civitatibus, et furtoe in
» agris qm maxima ita ut rustici nocte dieq. vigilias agere coacti
» fuerunt propter fures ». (42)

Na de hongersnood kwam de pest, in 1848 :

« Morbus pestilens, vulgo Thiphus, his annis ubique regnavit;
» mortalitas in multis locis fuit magna; plures sacerdotes et medici
» proe isto morbo mortui sunt ».

4. *Inhaling van de burgemeester, in 1848.*

Na 1830 werd als burgemeester te Baardegem aangesteld de h. Frans Joogstens. Op 23 Oktober 1848 koos de algemene volksstemming hem voor de derde maal. Te Aalst verroerde de liberale partij hemel en aarde om die verkiezing en die benoeming ongedaan te maken en beriep zich op minister Rogier. Ondanks alles kreeg Baardegem zijn goesting en Frans Joogstens bleef benoemd.

« 23 octobris », schrijft pastoor Volckeryck in « Bevolkingsre-
» gister ». « consul civiliter magno cum concursu populi est intro-
» ductus — pars Liberalis, vulgo Alliance societas alostana, omnem
» movit lapidem ut amoveatur francisci joogstens — Minister rogier
» non satisfecit petitionem eorum nec clamaribus — Vulgo Allian-
» ce totum perturbavit Districtum Alostanum circa nominationes
» Magistratus. Ego, ut conservetur pax et concordia in nostra pa-
» rochia, consulem, juramento proestito, in platea allocutus sum
» sequente modo :» (Redevoering van E.H. Pastoor) :

« M. den Borgemeester,
» 't is nu voor de derde mael dat gij Uwen eed hebt afgelegd in de
» handen van het gouvernement om het gemeynte van Baerdegem
» wel te bestieren, 't is nu 18 jaer dat gij Borgemeester zijt van dees
» gemeynte door de stemming van het volk; volgens de heylige
» Schrifture moeten wij de eere geven aen ons overheyd, die hun
» toekomt, honorem cui honorem — daerom 't is mijn pligt als her-
» der, in naem van alle schaepen van daeg Ul : te verwellekomen,
» en Uel : alle geluk en zegen toe te wenschen, en ons Eerbiedig-

(42) De levensduurte was hevig. Een zak graan kostte 36 gulden; een zak haver 26 gulden en een zak aardappelen tot 20 frank. De boeren bewaakten dag en nacht hun velden omwille van de aanhoudende diefstallen.

» heyd aen Uel. als overheyd te bewyzen — de blijdschap voor Ul.
» benoeming is onuytsprekelijk van rijk en arm; want het gedue-
» rig luyden der klokken, het schieten van het groot kanon, het zet-
» ten der arken en den grooten toeloop van het volk van alle kan-
» ten zijn teekens van eene waere blijdschap en van eene groote
» genegenheyd voor Ul. persoon, achtbaren Borgemeester — Jae,
» de arme menschen roepen met luyde stemmen : wij hebben we-
» derom ons zelven goeden Vader, hij zal voor ons zorg dragen —
» maer van mijn kant ik wensche bijzonderlijk, van altijd, ik in
» mijn kerk, en Ul. buyten de kerk, van met mij kragtdadig mede
» te werken om het kwaed, en slegte vergaederingen, en misbruy-
» ken van dees gemeente te beletten; door de eendragt zullen goe-
» de zeden hier floreren en het kwaed belet worden; door de een-
» dragt zal de kerk en Staet floreren, jae door de eendragt zal ons
» gemeente dien schoonen naem niet verliezen van het gelukkig
» Baerdegem ».

Pastoor Volckeryck moest voor een nieuwe klok zorgen. De oude scheurde gedurende de O.L. Vrouwprocessie, op 15 Augustus 1849.

« Campana nostra 15 Augusti 1849 diffusa est quando eramus
» in processione Campana antiqua optima circa 100 ponds fusa fuit
» anno 1505 per magisstrum miltaert.

» Campana nova 1200 ponds; accort cum minore juxta fusorem
« ê wel gelukt » (sic !).

« Nomina sequentia st inscripta :

P. A. Volckeryck past.
heer Joogstens B.
Carolina Moens,
J. B. Van Biesen

» et Versiguli Seqtes :

« den naem van Maria hoog verheven
» is mij nu Baerdeghem gegeven ».

« Boven deze tekst (de namen van peter en meter) werd het
» rijmpje bijgevoegd, maar staat niet op de klok ». (Nota van
» Volckeryck).

« Nostra ecclesia, quoe fuit in optimo statu, est jam infelix, ra-
» tione Litis, Transactionis et aliorum damnorum ». (43)

Zijn laatste aantekening dateert van het jaar vóór zijn afsterven. Opnieuw geeft hij de levensduurte weer, nu voor het jaar 1853 :

« Siligo per saccum 16 fl. — triticum 23 fl. per saccum; — poma
» terrestria haberet hoc anno corruptionem hiems misserrima in-
» stat. Deus misereatur nostri ! — lupulus, vulgo hop, a 90 fl. quod
» est bonum pro rusticis; aliter actum est de nobis nam rustici sol-
» vere possent ». — *Vervolgt.*

TURNHOUT. *P. Petrus B. de Meyer.*

(43) De kerk van Baardegem was vroeger een juweeltje, maar door gedurige veranderingen en andere nadelige oorzaken is ze vervallen en zeer arm.

De Ommegang van O. L. Vrouw van de Rozenkrans te Mere

Wij ontlenen bijzonderheden nopens deze ommegang aan een oud werkje, getiteld « Onze Lieve Vrouw van den H. Rozenkrans te Mere », door M. van Vaernewyck, Tweede Uitgaaf, gedrukt te Aalst, een zestigtal jaar geleden, bij P. Daens-Mayart, en schakelen deze in bij bijzonderheden welke wij persoonlijk vermochten in te winnen.

Sinds onheuglijke tijden bestaat te Mere een bijzondere toeloop tot O.L.Vrouw van de Rozenkrans. Deze vermaarde ommegang leidt over veertien kapellekens, welke, samen met de kerk, de vijftien misteriën van de Rozenkrans verbeelden. De ommegang is waarschijnlijk zo oud als het mirakuleus beeld zelf. Volgens de legende zou de weg wonderbaarlijk, bij middel van een draad, uitgestippeld zijn geworden en de plaats, waar de kapelletjes moesten opgericht worden, door knoopjes in de draad aangeduid zijn geweest. In elk geval vindt men de kapelletjes op oude landkaarten der XVIe eeuw afgebeeld.

De kapellen, door de mildheid der inwoners gebouwd, werden verscheidene malen hersteld en vernieuwd. Zij hadden voornamelijk te lijden tijdens de inval der Fransen, op het einde der XVIIIe eeuw. Sommige werden geheel vernield, andere gedeeltelijk afgebroken en verwoest. Doch nauwelijks was de vredezon opnieuw verschenen, of de geschonden bidplaatsen herrezen uit de grond, in den beginne gering, ja, soms tot driemaal toe vernieuwd en vergroot, totdat ze alle in gelijke, gotische trant, met hoeksteen van arduin en leien dak, stevig en tevens fraai werden heropgebouwd, met uitzondering van de tiende of Grote Kapel — vijfde droevig misterie — vroeger nog Oratorium of Kapel van O.L.Vrouw ten Warande genaamd. In 1649 gebouwd uit Balegemse steen — Leedse zandsteen — vermoedelijk te Mere zelf opgedolven (aangezien de ondergrond van gans de streek rijk aan dit soort van steen is en het door de geschiedenis is bewezen dat er vroeger te Mere steengroeven waren), had ze aan alle vernielzucht weerstaan. Die kapel was tot voor korte jaren omring met lindebomen, bij 't begin van de kruinhoogte in vlakke vorm opengeleid. Aan de achterzijde stond een groot Kristuskruis, op arduinen voetstuk, met arduinen knielbankje er voren, waarop de ommegangers een kruisgebed deden van vijf Onze Vaders en vijf Wees Gegroeten, ter intentie van de vijf bloedige wonden van Kristus. Het kruisbeeld hangt sedert 1920 aan de achterzijde van de kapel.

Beweerd wordt dat vóór de Geuzentijd — in de XVIe eeuw — al de kapelletjes in dezelfde trant en uit dezelfde steen waren gebouwd als de Grote Kapel, maar gedurende die Omwenteling verwoest werden en nadien gesloopt. In de loop der tijden is de Grote Kapel ontsierd geworden door een dikke laag grijze olieverf. Naar het schijnt

zou het euvel niet te herstellen zijn en oorzaak wezen dat de kapel niet als nationaal monument gerangschikt kan worden.

Gabriël Celis, in zijn werk « Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land », zegt over het mirakuleuze beeld vereerd in de kerk : « Het beeld, de Moeder Gods zittende op de stoel der wijsheid [Sedes Sapientiae], heeft haar kind op de arm [en biedt het een appel aan]. Dit beeld dagtekent van de 14e eeuw [anderen beweren van de XIIIe].

In de 16e eeuw werd het, tijdens de beroerten, in de grond gedolven, en, daar deze tijden zo lang duurden, was stilaan de plaats vergeten geraakt. Zekere nacht ontwaarde men in het veld een licht, dat op een plaats rustte; men ging er naartoe, dolf in de grond en vond het Mariabeeld weer. Men richtte in de ommegang de vijftien statiën op. Op O.L.Vrouwgeboorte en heden [H. Rozenkransdag; 7 Oktober] komt men van heinde en verre Maria vereren. » Tot daar Celis, op blz. 280.

Volgens de overlevering zou het mirakuleus beeld tot tweemaal toe — gedurende de Beeldstormerij en de Franse Revolutie — in de grond bedolven zijn geweest, de eerste maal ter plaatse genaamd « De Kwikkwak », waar de huidige fontein achteraan het gebouwenkomplex « De Carré » zich bevindt; de tweede maal in de schuur van Willem van den Eeckhout, onder een houtstapel. Door deze laatste zou het geheim medegedeeld zijn geworden aan Domien van Drogenbroeck. Nog wordt beweerd dat het beeld begraven is geweest op een plaats, niet nader bepaald, achter de oude pastorie, alsmede verborgen bij de Jezuïeten te Aalst. Een oude legende verhaalt over dat beeld het volgende :

Toen het eens aan een schilder was gegeven om het met kleur en goud te beleggen, bevond de man dat hij er geen duit aan had verdiend. Grammoedig wierp hij het in een waterpoel, waar het werd gevonden door andere personen, die, tot hun grote verbazing, vaststelden dat het in de put zo schoon was geworden als een engel.

Een andere legende verhaalt dat, toen het beeld de eerste maal in de grond was bedolven, de beroerten zo lang duurden, dat al dezen die het geheim kenden, overleden waren, zonder het geheim aan anderen te hebben meegedeeld. Lange tijd nadien bemerkten de inwoners der gemeente boven de zomp van « De Kwikkwak » des nachts een schitterend licht. Vermoedens ontstonden, opgravingen werden gedaan, en tot grote vreugde van allen werd het beeld teruggevonden. Een fonteintje, waaruit helder fris water vloeide, ontstond op die plaats. 't Is de fontein achteraan « Den Carré ». Nog een overlevering luidt dat de plaats, waar het beeld werd uitgegraven, vroeger jaar in, jaar uit met een laagje sneeuw was bedekt.

Wijlen de heer Dominique van Impe, geboren in « De Kwikkwak », mede-eigenaar en later enige eigenaar van de steengroeve « Steenberg », zegde ons dat er vanaf de fontein tot in de Bergstraat een « plankier » van Balegemse steen, thans op een diepte van ongeveer 2 m, bedolven zou liggen.

Een andere legende verhaalt dat toen het mirakuleus beeld werd opgegraven, dit door een spadesteek aan de kin werd beschadigd. Met pleister werd beproefd het ongeluk te herstellen, maar zodra men dacht dat de herstelling was geslaagd viel het pleister af, zodat men niet verder beproefde. Waarheidshalve hechten wij er aan te verklaren dat, toen wij 't beeld van dichtbij zijn gaan bekijken, wij geen spoor van die beschadiging hebben ontdekt.

Door de voorspraak van de « Vrouwe van Mere », onder welke benaming het mirakuleus beeld in de oorkonden voorkomt — wat eens te meer getuigt van zijn aloude oorsprong, — zouden verschillende mirakelen hebben plaats gehad. De namen der begenadigde personen, met de datum der genezing en de aard der kwaal, staan daarin vermeld, o.a. Jozef de Feyter, geboren te Mere en in 1880 als pastoor overleden te Winkel, en Johanna Redant. De eerste genezing had plaats op de Ommegangweg, de tweede aan de Grote Kapel.

Een zestigtal jaar geleden was de Ommegang zeer vervallen. Dank zij de ijver van onderpastoor Lion, als pastoor te St-Maria-Lierde overleden, flakkerde de devotie wederom op.

Het tweehonderd vijftigjarig bestaan van de Ommegang werd met veel luister gevierd op 8 September 1892. Te dier gelegenheid werden al de kapellen ingezegend door Monseigneur Stillemans, bisschop te Gent.

Paus Leo XIII verbond aan de Ommegang een volle aflaat, eenmaal te verdienen gedurende de maanden September en Oktober, mits de gewone voorwaarden te volbrengen, en een aflaat van 300 dagen, elke dag van het jaar.

De toeloop tot de Ommegang is wel eens zo groot geweest, dat men zich verplicht zag des nachts de klok te luiden, om de pelgrims de richting van de kerk aan te duiden.

De Ommegang bedraagt ongeveer 50 minuten gaans. Hij wordt gedaan tot het bekomen van allerlei gunsten en genaden naar ziel en lichaam, leniging van kwalen en genezing van ziekten, tegen vloed, bloedspuwing, oogziekten, flerecijn enz.

In Mei en tijdens de eerste helft van September, maar ook te voren en heel de Zomer door, wordt, vooral des avonds, zelfs 's morgens en 's nachts, de ommegang door biddende Merenaren gedaan. Door de dichtstbij wonenden wordt hij aangevangen en geëindigd aan de kerk, door de verderaf wonenden aan de dichtstbij gelegen kapel.

Op de Zondag vóór O.L.Vrouw Geboorte (8 September), vroeger op 8 September zelf, heeft de grote, plechtige Ommegang plaats, met het mirakuleus beeld, maagdekens en allegorische groepen. Tot vóór een dertigtal jaren namen daar veel vreemdelingen aan deel en tot vóór de eerste wereldoorlog werd hij opgeluisterd door de muziekmaatschappijen van Nieuwerkerken en Haaltert, of om beurten door een van beide. Thans geschiedt hij zonder muziekmaatschappij. Nog een grote, niet plechtige Ommegang heeft plaats op O.L.Heer Hemel-

vaart en de tweede Zondag van Oktober. Dan zijn enkel toevallig vreemdelingen aanwezig en wordt slechts de Rozenkrans gebeden. Aan de Grote Kapel wordt halt gemaakt, het « Parce Domine », soms andere liederen, gezongen, en altijd gezegend met de relikwie van O.L.Vrouw.

Het volk beweerde vroeger dat wanneer het genadebeeld ter gelegenheid van de grote processiën ter ere van het H. Sakrament en O.L.Vrouw Hemelvaart niet uitgesteld stond, om mee rondgedragen te worden, het altijd regende en de regen belette dat de processiën zouden uitgaan. Die mening leeft bij menig Merenaar nog voort.

De oktaaf vóór O.L.Vrouw Geboorte is de eigenlijke bedevaartoktaaf. Tot vóór een tiental jaar kwamen de pastoors van naburige gemeenten onder die oktaaf de Ommegang doen met hun gelovigen, nadat ze in de kerk eerst de mis hadden opgedragen. Indien wij niet verkeerd ingelicht zijn zou het in de bedoeling van E.H. Dambre, de nieuwe pastoor der parochie, liggen, die begankenissen terug in het leven te roepen.

De Zaterdagmorgen onder de oktaaf wordt de Ommegang gedaan door de pastoor en de onderpastoor der parochie of door een van beiden, waarbij zich soms jonge priesters en seminaristen op vakantie aansluiten, benevens de onderwijzers en onderwijzeressen met schoolkinderen en andere mensen van de gemeente.

In geval van zware ziekte, voor kranken die een heelkundige bewerking moeten ondergaan of voor andere grote tegenspoeden, veeziekten enz. gaan de geburen kort vóór of na de middag, of in de valavond, de Ommegang. Soms komen aanpalende wijken van naburige gemeenten in dergelijke omstandigheden insgelijks de Ommegang doen.

O.L.Vrouw wordt in de Grote Kapel vereerd tegen bloeding. De kranken ontvangen een rood gewijd koordje van het H. Bloed, dat zij om de hals moeten dragen.

Tot vóór korte tijd waren de kapelletjes weer erg vervallen. Onder de impuls van E.H. de Cubber, de onderpastoor der parochie, nadien bijgesprongen door de nieuwe pastoor, E.H. Dambre, werden zij eens te meer hersteld. Iedere gebuurte — gehucht of straat der gemeente — patroneert een der kapelletjes, welke zij als het hare aanziet, onderhoudt en opsmukt. Het zijn de inwoners dier gebuurten welke onder mekaar de nodige gelden verzamelen om de herstellingen te bekostigen.

Ook de Grote Kapel, waarvan o.a. de voorgevel dreigde in te storten, is thans hersteld.

De Kalvarieberg, achter de kapel, werd in zijn oorspronkelijke toestand hersteld. Men besloot ter gelegenheid van de driehonderdste verjaring van de (her ?)bouw van het bedehuis, gedurende de Meimaand daar alle weken een kommuniemis in op te dragen.

MERE. *Aloïs Suys*

Religieuze Kunst in het Land van Aalst

Aan de merkwaardige tentoonstelling « Religieuze kunst in Oost-Vlaanderen », die van 15 September tot 21 Oktober in het Bijlokemuzeüm te Gent werd gehouden, hebben we in « De Toerist » en « De Autotoerist » van 1 Oktober een uitvoerige bijdrage gewijd.

Het is wel belangwekkend op deze plaats even na te gaan door wat ons Land in die rijke expozitie vertegenwoordigd was. Laten we al dadelijk, tot onze spijt, vaststellen dat het steeds om « bezit » en nooit om « voortbrengst » gaat. Geen enkele gemeente in ons Land, zelfs niet de hoofdstad, schijnt iets uit eigen werkplaatsen aan de kerken en kloosters van onze provincie geschonken te hebben...

Het bezit aan kunstwerken is daarentegen betrekkelijk groot, hoewel het bv. niet met dat van het Waasland (invloed van Antwerpen; grotere gemeenten) kan vergeleken worden.

De Sint-Niklaas en Leonarduskerk van *Aaigem* kocht van een atelier te Aat twee fraaie rokokokelken, één in 1761, en het jaar nadien een stralenmonstrans in dezelfde stijl.

De Sint-Maartenskerk van *Aalst* zond een viertal « nummers » in. De monumentale, 110 cm hoge cilindermonstrans, uit een Antwerpe barokwerkplaats (1631) was tentoongesteld op een sierlijk met zilver belegd voetstuk, uit 1732. Verder was er het 145 cm hoge, gedeeltelijk zilveren, gedeeltelijk koperen rokokokruis van het Sint-Rochusaltaar, uit een Gentse werkplaats (1761). Ons onbekend waren de drie zilveren renaissance-asvaatjes, één uit het einde van de 16e en twee uit het midden van de 17e eeuw.

Uit het O.L.Vrouwhospitaal waren er vier bijzonder merkwaardige kunstwerken : het fijne ivoren Madonnabeeldje, met Kind, uit de 15e e., de laatgotische « Kruisweg », op hout geschilderd, misschien in een Gents atelier van het einde der 15e eeuw, het drieluik, toegeschreven aan Lukas de Heere, en een renaissance-cilindermonstrans (eerste helft 17e e.) uit een Antwerpse werkplaats.

De St-Margaretakerk van *Baardegem* is niet alleen bezoekenswaard om haar architektuur, maar ook om enkele schatten : de stralenmonstrans uit 1654, een der oudste in haar genre; de kelk uit het midden van de 16e eeuw, waarvan echter de greep en de beker in de volgende eeuw werden vervangen. Hij komt uit een Leuvense werkplaats (het dorp lag in het hertogdom Brabant !) Er is ook een koperen processiekruis (waar we van koper gewagen, betreft het steeds messing, een legering van koper met zink) uit de 18e eeuw, evenals een misboek in lederen band, met zilveren randbeslag, sloten en middenmedaljon, voorstellend de H. Dominicus die de rozenkrans ontvangt van O.L.V. (tweede helft 18e e.)

Uit de Sint-Antoniuskerk van *Borsbeke* : een stralenmonstrans in Louis XIV, uit de eerste helft der 18e e.; een rokokokelk uit een Antwerpse werkplaats (1764); ampullen in dezelfde stijl (midden 18e e.)

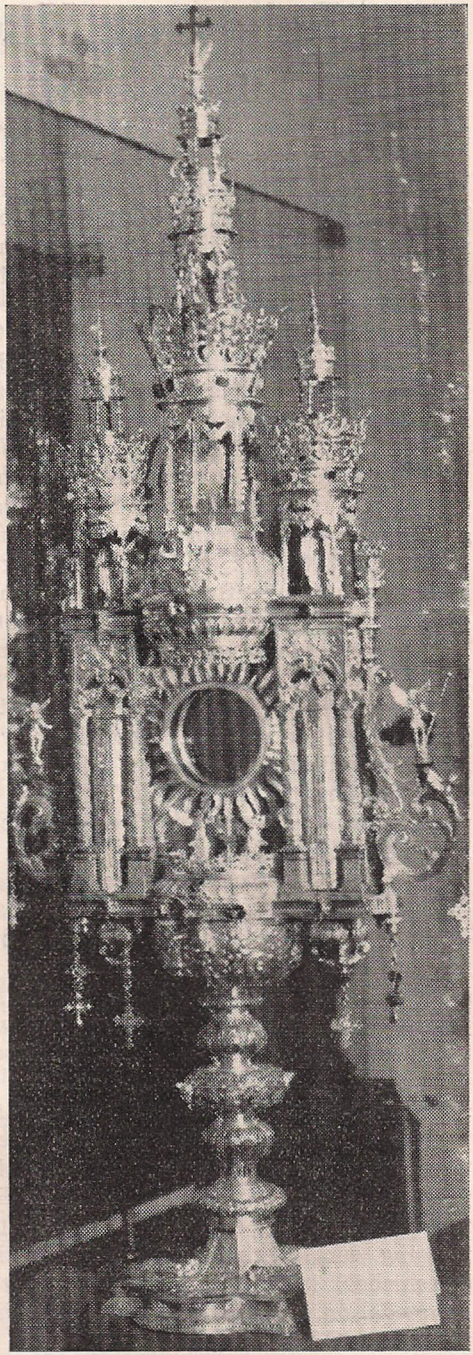
De St-Annakerk van *Bottelare* bezit een gotisch koperen wijwatervat, zeldzaam stuk.

Uit de parochiekerk van *Erondegem* : een koperen en een zilveren processiekruis, onderscheidenlijk uit de 17e e. en het einde der 18e e.

De Sint-Maartenskerk van *Erpe* zond prachtig koper : twee kandelaars (einde XVIIe e.) en twee koorkandelaars (XVIIe - XVIIIe e.); daarenboven een velum (of behoort het aan de kerk van Eke ?)

Van de abdij der Rijke Klaren te *Gentbrugge* waren er twee zegels uit 1288, bewaard in het Gentse rijksarchief : het ene verbeeldt St Klara met het H. Sakrament tegenover soldaten, het andere Kristus en de discipelen van Emmaüs.

Geraardsbergen was flink vertegenwoordigd. Uit de Sint-Bartholomeüskerk : een stralenmonstrans in Louis XIV (eerste helft 18e e.); een barok reliekschrijn in zilver (begin dier eeuw); een fraai schilderij « H. Maagd met Kind in een bloemenkrans », toegeschreven aan Daniël Seghers (of behoort dit niet aan de kerk van Watervliet, wat we eerder geloven ?); twee antependia van omstreeks 1700, het ene met in medaljon het Laatste Avondmaal, het andere met het villen van de H. Bartholomeüs.

AALST. — De monumentale, 110 cm hoge cilindermonstrans van de Sint-Maartenskerk (1631). *Cl. V.T.B.*

Het stadhuis zond een merkwaardig schilderij, een « Laatste Oordeel » op hout, van het einde der 16e eeuw, misschien behorend tot de Duitse school. Het Gentse rijksarchief stuurde een paar zegels uit 1288, een van de G'bergse schepenen, met de voorgevel van een gotische kerk; een van de « gemeente », waarop een berg met kruis.

NINOVE. — De witmarmeren H. Maagd met het Kind, naamloos werk uit de 18e e., in de O.L.Vrouwkerk. *Cl. V.T.B.*

Uit de Sint-Maartenskerk van *Gijzegem* : een rokoko-stralenmonstrans, uit het midden der 18e e.

Laten we terloops er op wijzen dat de kerk van *Hemelveerdegem* het enigste oud retabel van de provincie bezit ! Het kon natuurlijk niet vervoerd worden.

Twee 17e-eeuwse koperen reliekmonstransen kwamen uit de O.L.Vrouwkerk van *Herdersem.*

De O.L.Vrouwkerk van *Hofstade* lijkt ons rijk aan edelsmeedkunst te zijn. Op de tentoonstelling waren : de zilveren reliekhouder van St Kornelius, uit het begin der vorige eeuw; een pixis uit 1627; een godslamp en altaarschellen in empirestijl, de eerste uit 1830, de andere uit 1820; twee bronzen kandelaartjes uit de 17e e.

Nog rijker is de Sint-Maartenskerk van *Lede,* trouwens eertijds

een vermaarde bedevaartkerk. Te Gent waren uitgestald : een eigenaardige laatgotische monstrans (einde 15e - begin 16e e.), waarin Engelse invloed te onderkennen viel; een cilindermonstrans, barok uit de tweede helft der 17e e.; een zilveren ceremoniestaf met Piëta, uit de 17e e.; een godslamp en altaarschellen in rokokostijl; een houten beeld van een heilige bisschop (17e e.); een houten, vergulde en verzilverde paaskandelaar in Louis XVI; een 18e-eeuws antependium, met een Piëta in het medaljon.

Het « Koninklijk Gesticht van Mesen » (te Lede !) had een statige 16e-eeuwse H. Maagd in hout ingezonden.

Uit het klooster van *Leeuwergem :* een schone barokciborie (17e e.)

Dat de Sint-Pieterskerk van *Meerbeke,* vroeger afhankelijk van de Ninoofse abdij, mooi werk bezat, wisten we. Hier kregen we te bewonderen : een rokokokelk, uit 1784; een wierookvat uit het begin van de 17e e., in overgangsstijl van gotiek naar renaissance; een renaissancechrismatorium (1621).

De parochiekerk van *Meldert* zond een koperen missaaldrager (einde 17e e.)

De Sint-Maartenskerk van *Moorsel* bezit een kelk uit het midden van de 17e e. (barok) en een wierookscheepje in Louis XVI.

Ninove, met zijn machtig stift en zijn rijke abdijkerk, thans parochiekerk, was, onder de gemeenten van ons Land, kwantitatief en kwalitatief wellicht het best vertegenwoordigd. Eerst met een hele reeks interessante zegels, afkomstig van oorkonden uit de abdij en berustend in het Gentse rijksarchief : die van de Kamerijkse bisschoppen Rogerus (1179) en Nicolaus (1249); een kloosterzegel van de Gentse St-Pietersabdij (1179); zegels van abten uit 1220 (Radulphus) en 1249; een eigen kloosterzegel uit hetzelfde jaar; een zegel van de Meerbeekse kapittelkerk, uit 1220, met beeld van de H. Berlindis; zegels van pastoors uit 1271 (Ninove en Okegem), van een priester (1275), van de pastoor van Outer (1291), van Adam de Aska (Asse), kapelaan van de burcht van Ninove, met afbeelding van St Maarten te paard (1291). De deken van G'bergen had in 1235 een zegel met daarop een vogel te midden van waterplanten.

Er was uit de O.L.Vrouwkerk (de abdijkerk) een prachtige cilindermonstrans uit een Antwerpse renaissancewerkplaats (1621-22), het grote reliekschrijn van de HH. Kornelius en Cyprianus, zilver en koper, uit een Brussels atelier (1644-45), een koperen offerschaal, met als middenmotief de dubbele arend (17e e.). Twee meesterstukken uit het koor waren hier glanspunten : de lezenaar (engel die een boek draagt, op een voetstuk met simbolen der evangelisten) uit Antwerpen (1695) en de witmarmeren H. Maagd met het Kind, eveneens een naamloos werk, uit de 18e eeuw.

De Sint-Maartenskerk te *Oordegem* zond een zeer schone cilindermonstrans uit een Antwerpse renaissancewerkplaats (1628) en een Louis XVI-kelk, uit een werkplaats van Aat (1778).

Uit de parochiekerk van *Ottergem :* twee koperen kandelaars (17e e.)

De heerlijke kerk van O.L.V. van *Pamele,* te Oudenaarde, heeft

aanvankelijk tot het Land van Aalst behoord. Daarom vermelden we, uit deze kerk, maar uit een tijd toen ze al lang bij Oudenaarde was : de 17e-eeuwse eiken beelden van Sint Pieter de Boetvaardige en van de H. Magdalena.

De St-Hermeskerk van *Ronse* was vertegenwoordigd door 17e-eeuws werk : een kelk uit het eerste kwart dier eeuw, Oudenaards barokwerk; een zilveren reliekhouder in de vorm van een arm en een koperen offerschaal, met het Lam Gods als middenmotief. De kapel van Lorette bezit een gelijkaardige schaal, doch met Sint Kristoffel.

Voor *Sint-Maartens-Lierde* is alleen te vermelden een zegel van de kartuize St-Martens-ten-Bosse, in het Gentse stadsarchief (1422).

De Sint-Veerlekerk van het kleine *Smetlede* bezit een kelk, op het einde van de 17e e. geleverd door een Brugse barokwerkplaats, en twee koperen kandelaars van omstreeks 1800.

De Sint-Fledericuskerk te *Vlierzele* zond een wierookvat uit een Gentse werkplaats (1774), een rokoko-wierookscheepje en een fraaie koperen offerschaal, met een wapenschild als middenmotief (1626).

Uit de Sint-Baafskerk te *Wanzele* kwam een gotische koperen kandelaar en uit de kerk van *Wichelen* kwamen drie koperen kandelaars uit de 17e e.

Bij het overkijken dezer lijst, die ongeveer volledig is (wat de tentoongestelde voorwerpen betreft!) zal het opvallen dat de meeste gemeenten van ons Land, en zelfs uitgestrekte gebieden, niet vertegenwoordigd waren. Zijn die dan zo arm aan kunstvoorwerpen ? We geloven het niet en menen dat het ontbreken van een goede archeologische inventaris onzer dorpskerken de enige oorzaak is van de onverklaarbare afwezigheid van ganse kantons, als Zottegem en Nederbrakel.

Dat men nu spoedig in deze erge leemte voorzie, moge een les zijn van de tentoonstelling en is ook de eindwens van dit overzicht.

AALST. *Jozef van Overstraeten.*

Twee Oorkonden van Haaltert

« Wij betreuren het gemis van schriften die ons nopens de geschiedkundige gebeurtenissen op behoorlijke wijze komen inlichten », zo schrijven Frans De Potter en Jan Broeckaert. (1)

Toch geven die schrijvers heel wat inlichtingen over Haaltert en delen ook heel wat studiebronnen mee.

Twee of liever drie oorkonden betreffende Haaltert worden bewaard in 't archief der Norbertijner abdij van Grimbergen. Ze geven wel niet veel geschiedenis, maar zijn veeleer te beschouwen als een kostbare relikwie van het voormalig kapittel van Haaltert, dat in 1498 werd overgebracht naar de Sint-Martinuskerk te Aalst.

(1) F. De Potter en J. Broeckaert : Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, 5e reeks, Arrond. Aalst. Derde Deel : Haaltert; blz. 16 en vlg.

De eerste oorkonde is van weinig belang; de tweede, met het bijvoegsel, geeft bizonderheden over het kapittel en de opbouw van koor en O.L. Vrouwkapel van de oude kerk te Haaltert.

De oorkonden zijn geschreven op perkament, in lopend schrift, en zijn te vinden in de kals VI, bundel 14.

Beide zijn bijna niet te lezen zonder loep, de inkt is verbleekt en in de vouwen is het geschrift uitgerafeld.

Het oudste stuk is van 1369 : 0.245 op 0.095, breedte en lengte.

Robrecht van Genève was in 1368 overgeplaatst van 't bisdom Terwaan naar dat van Kamerijk; hij volgde op Pieter IV Andrieu of de Andrea of van Clermont, overleden 13 Aug. 1368. (2)

Bisschop Robrecht deed dan het kanoniek bezoek der collegiale kerk van Haaltert op 9 April 1369 (oude stijl); te dier gelegenheid keurde hij een brief goed, gegeven door zijn voorzaat Ingelram.

Hier wordt wel bedoeld Ingelram van Crequi, bisschop op '24 Maart 1274, die in 1286 werd overgeplaatst naar Terwaan.

De eerste Ingelram, bisschop van Kamerijk, overleed in 960 en we mogen wel veronderstellen dat er in 1369 geen geschriften meer bestonden van 960; de tijden waren al te roerig geweest.

GRIMBERGEN. **Kan. D. J. Delestré, O. Praem.**

I. — OORKONDE VAN 9 APRIL 1369 (O. st.)

Universis presentes litteras inspecturis ROBERTUS Dei gracia Cameracensis Episcopus, salutem in Domino. Noveritis quod nos die datae presentium ad ecclesiam nostram beati Gaugerici HALTRENSIS nostre diocoesis declinantes et visitationis officium prout nobis incumbit debite exercentes Decanus et Capitulum ipsius ecclesie nobis litteras Reverendi Patris Domini Ingerrami quondam Cameracensis episcopi predecessoris nostri, ejus et Capituli sigillis ut prima facie apparebat siggillatas hiis presentibus annexas, presentarunt cum instantia supplicando ut ipsas litteras in quantum in nobis est, corroborantes contenta in iisdem dignaremus confirmare. Unde predecessorum nostrorum vestigiis in justis et rationabilibus causis presertim que ad Dei honorem et ecclesi decorem existiantes pertinere (?) ...covenientes, doctas litteras ac contenta in eisdem volumus, laudamus, approbamus ...ordinamus... cum interpostione ...certa nostri decreti confirmamus, precipientes sub pena canonica contenta inviolabiliter observari. Datum apud Haltrem ? die IX Aprilis anno Domini millesimo sexagesimo nono.

(Handtekening op de omslag : Daniel.)

(Vrije vertaling).

Aan allen die deze brief zullen zien, Robrecht, bij Gods genade bisschop van Kamerijk, heil in de Heer. Dat allen weten dat, toen wij op datum van deze brief ons begaven naar onze kerk van de zalige Geurik (Gaugericus), in Haaltert, van ons bisdom, en er het bezoek deden zoals ons ambt ons oplegt, de Deken en het Kapittel van die kerk ons hebben aangeboden een brief van de eerwaarde Vader Heer Ingelram, voortijds bisschop van Kamerijk, onze voorzaat, brief bezegeld met zegels zoals op 't eerste zicht bleek en hier is

(2) Over de bisschoppen van Kamerijk, raadpleeg o.a. Kan. J. Laenen in « Kerkelijk en godsdienstig Brabant. « De Sikkel », Antwerpen, 1936. I° D., 130, II° D. 77, 162 enz.

aangevoegd [nu verdwenen]; ze vroegen dan dringend dat we die brief — voor zover het in onze macht is — zouden goedkeuren en de inhoud ervan bekrachtigen.

Daarom — om ons te gedragen naar het voorbeeld van onze voorzaten, bizonder als het gaat om de glorie van God en de luister der kerk — zo hebben wij vermelde brief goedgekeurd... met bevel van wat er in is voorgesteld te onderhouden met bedreiging van de kerkelijke straf... in geval van ongehoorzaamheid...

Gegeven te Haaltert op 9 April 1369.

(Op de omslag : handtekening van de secretaris Daniel.)

Brand en diefstal te Aspelare in 1715

Pieter Berlengee, 50 jaar oud, pachter ende notabel, boerde in 1715 te Aspelare, « lande van Boulaerde », op het pachthof van « St. Adrien abdije tot Geesbergen ». Dat jaar, tussen de 26e en de 27e Juli, brandde het hof af in omstandigheden, die een « informatie » meebrachten, pas op 9 Maart 1716 afgenomen.

Pieter verklaarde bij die gelegenheid dat hij « verleden jaere het malheur heeft gehadt van sijne huysinge ende schuere te sien afbranden ... beneffens drij schueringen, drije schaepstallen, twee coeyestallen, eenen veulenstal, peerdenstal ende wagenhuys ... aen malcanderen staende ... ende daerinne verbrant wel ontrent de 150 schaepen, 5 hornebeesten, wel 40 sacken sloorsaet; alle sijne meubelen, cleederen, lijnwaet... ». De schade werd op 2 tot 3000 gulden geschat.

Wanneer de « brandt begonst was » wist hij niet, dan alleen dat hij en « sijne huysvrouwe ende huysgenooten slaepen waeren... dat alleen op was sijnen sone Johannes ter oorsaecke alsdoen daer gebrouwt wirde, dat den selven met die brouwers was blijven clappen, welcke brouwerije, en backerije gelegen is ontrent de vier roeden van sijne huysinge » ...

De brand was begonnen « aen de oistcant in de schuere ». De pachter had geen andere vreemde personen gezien dan daags vóór de brand twee Egyptenaars van 20 tot 30 jaar oud, die vroegen om te mogen slapen. Naderhand waren er in de schuur vrouwen en kinderen en anderen bijgekomen. 's Anderendaags had hij ze willen doen vertrekken, maar een der vrouwen was ziek en ze mochten dan nog een nacht in de schuur blijven, maar niet in het huis.

Johannes Berlengee, 21 jaar oud, zoon van Pieter en van Livine de Backer, bevestigde de verklaringen van zijn vader.

De knechten van Jan Berinckx waren 's morgens twee mannen tegengekomen die vluchtten en hun toeriepen : verraadt ons niet, de provoost zit ons achterna.

* * *

Wat de diefstal betreft, getuigden Peeter Jacobus Maes, 34/35 jaar oud, « lantsman » en zijn vrouw Catharina van Landuyt, 23 jaar, dat zij in December bestolen werden van een zilveren kroes « waervan het onderste randeken was een luttel afwijckende ... vijf lepels van different fatsoen met ronde stelen... » die in de kroes lagen « in den grond van hun coffer in de caemer op het slot » ... Een van zijn hemden, « geteeckent van vooren met 3 seyden roode letters P.J. en M. op de borst », de beste rok van de vrouw « uyt den bruynen, eene witte cleyn borseken met daeraen genaeyt een ander cleynder borseken oft schattien om spelle oft naelden in te doen », waren ook verdwenen.

Omstreeks die tijd hadden ze twee vrouwen « Egyptenessen » zien weggaan aan de kant van de windmolen van Lede.

Hun knecht, Johannes van der Velde, zoon van Adriaan en van Anna Verstraete, 18 jaar oud, Petronella de Decker, jonge dochter van 25 jaar, de meid, en Joannes van der Schueren, 20 jaar oud, zoon van Jan en van Marie Moerloos, paardeknecht, wonende « twe a drije bolleworpen weeghs » van zijn meester, traden eveneens als getuigen op, maar wisten niet veel te vertellen. (Drossaard van Brabant, nr. 255).

ST-GENESIUS-RODE. **Constant Theys.**

TOPONIEMEN TE EREMBODEGEM

273. **Holle(straat)weg** (D,F 3,4) : 1571, 1572, *ande hulstrate,* P., 23 r., v., 35 v.; 1603, *aenden hole(n)wech,* Rek., 27 r.; 1617, de meulecauter... *noort den hollenwech,* L., 78 r., 80 r., v.; 1642, opden meulencauter, *noort den holenwech,* D.B.; 1700, den meulencauter, *zuid de hollestrate,* D.B.; 1738, l. opden meulencauter, *west den hollenwegh,* D.B.; 1844, *Holleweg,* B. — Weg vanaf de Keppestraat naar de Steenweg op Ninove. — Nu Alfons van de Maelestraat.

Zeer verspreide benaming. Aldus genoemd omwille van de ligging, meestal lager dan het omliggende veld.

274. **Hoog Broeksveld** (C 7) : 1571, 1572, lants *up thooch brou(c)xvelt,* P., 49 v., 59 v.; id., *up thooch roucxvelt,* P., 14 r.

275. **Hoog Rouxveld** (I,J 5) : 1564, vanden biestbosch, deen zijde *thooghe Rouxvelt,* dander zijde dlaserije goedt van Aelst, Schp., 91 r.; 1610, opd[en] bosch gheh. *thooghe roecxvelt,* Rek., 17 v. — Zie Roucxveld.

276. **Hoogveld** (G 3) : 1567, *upt thoochvelt,* Schp., 17 r.; 1567, *upt hooghevelt,* Schp., 18 r.; 1571, 1572, *up thoochvelt,* P., 56 r., 59 v.; id., lants *up thoogevelt,* P., 47 r.; 1642, l. *op thooghevelt,* D.B.; 1844, *het Hoogveld,* B.

277. **Hoog Voshol** (K 4) : 1564, l. gheh. *de hooghe voshole,* Schp., 76 r.; 1571, 1572, *up thooch voshole,* P., 42 v., 48 r.; 1617, *hoogen voshole,* L., 2 v., 279 r., 304 r.; 1642, l. *op de hooghe voshoele,* D.B.; 1844, *naer de Hooge Vosholle,* B.; *Hooge Voshollen,* Kad. K. — Zie Voshol.

278. **Hoog Voshollos** (J 4) : 1844, *Hooge vosholleIos,* B. — Vanaf de Steenweg op Brussel naar het Hoge Voshol.

279. **Hoog Vosholweg** (J 3) : 1844, *Hooge Vosholleweg,* B.

280. **Hoog Wilgeveld** (C 7) : 1757, l. *op 't hoogh wilgevelt,* oost het nederwilgevelt, west het goed van het hof ten Broucke, noort de Wilgestraete, Schp. Hofstade.

281. **Hoplochting** (J 2) : *Hoplochting,* Kad. K.

Komt eveneens voor als pln. te Baardegem (nr 77) en te Ophasselt (P. 1571, 48 r.).

282. **Hospitaalmeers** (l.onb.) : 1432, In de hurst bi aelst II d. en[de] een alf en[de]XV roeden merssche, oest waerd gheland tgoet va[n] hale, ...zuud waerd *dhospitael meersch,* S.J., 7 r.

Meers eigendom van het hospitaal te Aalst.

283. **Housgat** (l.onb.) : 1571, 1572, *an thousgat,* P., 59 r.

Hoese, hose = waterleiding; — behoort bij **osen** ?

284. **Houte,** ten (B 4) : 14e e., *...ten houte,* Hosp. A., nr 67, 7 r.; 1491, mersch *bi den haute,* Gr. O.; 1564, Int ghehuchte *ten houte,* Schp., 39 v., 51 r.; 1566, ter beke wert *ten houthe;* meersch *ten houthe;* in smuyldersveldeken *ten houte,* R.O.; 1567, *ten houte,* Schp., 16 r., 25 v.; 1571, 1572, *ten houte,* P., 23 r., 26 v., passim; 1610, m. *ten houte,* Rek., 24 r.; 1617, *ten haute,* L., 1 v., 20 r.; 1723, *in het ghehuchte ten aute,* R.O.

Hout = bos. — Ook te Balegem was er een **ten Houte** (Rek. 1405, nr 1064, 46 r.), evenals te Denderwindeke (P. 1571, 5 r.).

285. **Houten molen** (G 4) : 1844, van den Hoogenweg *naer den Houten molen*, B.

Verdwenen windmolen.

286. **Houtenmolenweg** (H 3) : 1844, *Houtenmolenweg*, B. — Vanaf de Hogeweg naar de Houten Molen.

287. **Houtstraat** (l.onb.) : 1567, veldeken te[n] houte lancx de heerstrate, *noort de houtstr[aete]*, Schp., 25 v.

288. **Houtveld** (l.onb.) : 1571, 1572, lants *up thautvelt*, P., 10 r., v.; 1702, *het haudtvelt*, Gr., 78 r.

« Veld nabij het bos », ofwel, « veld dat voorheen bos was ».

289. **Houtvijver** (l.onb.) : 1571, 1572, meersch geheeten *den hautvijvere*, P., 16 v.

« Vijver nabij het bos »; tenzij **haut** zou staan voor **oud** : « meers, vroeger vijver ».

290. **Houwbos** (l.onb.) : 1571, 1572, *Inden haubosch*, P., 46 v.

Evenals **houwken**, « een plaats waar schaarhout werd gehakt ».

291. **Houwken** (l.onb.) : 1434, l. opte huffelte[re] neven *thouwken*, Affl., 23 v.

292. **Hul**, ten (l.onb.) : 1432, *ten hulle* bi aelst... oestwaerd gheland tsgraven straetkijn, west waerd tsmodelaren land, zuyt waerd tgoet van hale, S.J., 7 r.

Hul, hille, « heuvel », « kleine verhevenheid ». — Deze pln. komt ook voor te Grimmingen (P. 1571, 18 r.) en te Ophasselt (P. 1571, 70 r.); te Deurle **Thooge ende tcleen hulleken** (Rek. 1405, nr 1064, 32 r.).

293. **Hulsbos** (l.onb.) : 1610, lants *aend[en] huelsbosch*, Rek., 19 v.

Huls, hulse, « hulst, steekpalm » (Verdam).

294. **Hurst** (l.onb.) : 1432, *In de hurst* bi aelst... oest waerd gheland tgoet va[n] hale, ...zuud waerd dhospitael meersch, S.J., 7 r.

Hurst of **horst**, « woest stuk met laagstammig hout begroeid ». — Komt o.m. voor te Beersel en te Hofstade.

295. **IJseren meers** (l.onb.) : 1610, *Ind[en] ijscheren meersch*, Rek., 17 r.

Meers verbonden aan het hof Tijsse ?

296. **IJserman** (l.onb.) : 1571, 1572, brouc[k] geheeten *den ijserman*, P., 57 r.

Genoemd naar fn. **Jan Yserman** (S.J., 1432, 5 r.).

297. **IJzerwegstraat** (F 3) : 1948, *IJzerwegstraat*, Kl.

298. **Italiën** (E 5) : 1844, van *Italiën* naer den Watermolen, B.; *Italiën*, Kad. K.

Herbergbenaming.

299. **Jan Vaeremanstraat** (C,D 4) : 1939, *Jan Vaeremanstraat*, Kl.

Jan Vaerman werd te Erembodegem geboren op 26 April 1653, opende een school te Brugge, nam in 1693 de leiding van de school van Tielt op zich en overleed te Brugge omstr. 1738. Hij schreef verschillende werken o.m. over schoonschrift en wiskunde. De zeer oude straatnaam Groeneweg(los) werd tijdelijk naar deze verdienstelijke onderwijzer genoemd.

300. **Joden**, ter (A-D 5-8) : 14e e., lants *ter Juede* op den bosch, Hosp. A., nr 67, 7 r.; 1380, *ter Jode waert*, R.H.G.A.; 14e e., lants *ter Juede*, R.H.G.A.; 1446, l. *ter Juede*, *R.H.G.A.*, 93 r.; 1457, *ter Jode*, Schp., 1 v.; 1525, lande *ter Jode*, Gr. O.; 1539, wech die *ter Jueden weert* loopt,

Hosp. A., Oork. nr 20 (doos 3) ; 1567, *van den Joden*, Schp., 32 v.; 1571, 1572, lants geleghen *ter Joden*, P., 5 v., 23 v., passim; 1571, *ter ioden*, P., 5 v., 28 r.; 1572, *ter ioden*, P., 24 r.; 1603, *ter joden*, Rek., 24 r., 58 r.; 1642, *ter Joden*, D.B.; 1683, *ter Joden*, D.B.; 1844, *driesch ter Joden*, B.; *Terjoden*, Kad. K.

Terjoden, wijk, waar sinds 1905 een nieuwe parochie werd gesticht, waarvan de kerk is toegewijd aan de H. Jozef. Deze pln. komt als fn. reeds voor in 1295 : **Willem de Jueden** (B., R.S.B., 42 r.) en in 1380 : **Willem van der iode** (R.H.G.A., 57 v.). — **Terjoden** komt eveneens voor te Aspelare (P., 1572, 19 r., passim) en te Denderhoutem : **In leebeke... ten Joden** (S. Adr. G'bergen, 1366, nr 6, 10 v.). Aspelare heeft ook een **Jodenveldeken** (P. 1572, 30 r.).

De naam in gebruik bij het volk, nl. **Treen,** sluit veeleer aan bij het hof **T**(e)**r**(h)**ei**(de)**n,** gelegen op de grens Haaltert-Erembodegem.

301. **Joodseweg** (D 4) : 1603, op zwalucoutere stuycken[de] *aenden Juechschen wech*, Rek., 25 v.; 1617, doelcauter e[nde] drooge merschen *nort de*[*n*] *Jootschen wech*, L., 50 v. — Zelfde als Korte Keppestraat.

302. **Kaai** (F 3) : 1844, van de Plaets naer de *Kaei*, B.; *1948, Kaai*, Kl.

303. **Kaaistraatje** (F 3) : 1844, *Kaeistraetje*, B. — Straatje van de Plaats naar de Kaai.

304. **Kakenberg** (l.onb.) : 1564, deen zijde *de kakenberch; anden cakenberch*, Schp., 56 r.

Berg met **kaken,** « barmen », zo niet fn. **(van) Cakenberch ?** — Kan ook een verschrijving zijn voor Krakenberg. — Ook Sint-Gillis-bij-Dendermonde heeft een **Kakenberg** (nr 439).

305. **Kakenbergstraat** (l.onb.) : 1564, over de dendere bij de brugghe deen zijde Andries vander Elst, *de Cakenberchstrate* commen[de] up de Dendre, Schp., 90 v.

306. **Kalkschiplos** (H 4) : 1844, *Kalkschiplos*, B. — Van de Leuvenstraat naar de Armmeersen. — Nu Boonhofstraat.

307. **Kalvermeers** (l.onb.) : 1371, l. op den berch *ane den Cal...* (vernietigd) S.J., oork. nr 45; 1432, up den bergh *an de calvermeersch, ...*zuut waerd tgoet van meere, S.J., 5 r.; 15e E., *calvermeersch*, S.J., nr 9, 2.

Te Ruisbroek (nr 78), evenals te Dworp (nr 216) komt een **Kalverweide** voor, te Bekkerzeel (nr 32) een **Kalverlochten** en te Denderleeuw een **Kalverendans.**

308. **Kamer** (H 4) : 1617, *de came*[*r*], L., 2 r., 218 r., 224 v.; 1844, *de Kamer*, B.

Kamer, o.m. « schuur, loods ». Dit toponiem komt ook voor te Herzele (P. 1571, 5 v.) en te Ressegem (P. 1571, 26 v.); te Melle **Tcamerken** (Rek., nr 1064, 39 r.).

309. **Kamerlos** (J 7) : 1844, *Kamerlos*, B. — Vanaf de Damstraat naar de Kamer.

310. **Kapellen,** ter (H 5) : 1343, daer men gaet *ter capellen* wart, Trés. Ch. Fl.; 1380, sint amansborre *ter cappelle*[*n*], R.H.G.A., 89 v. 1457, *ter cappellen*, Schp., 13 r.; 1563, *ter cappellen*, Schp., 5 r.; 1567, *bij St Amants cappelle*, Schp., 7 v.; 1571, 1572, steden *ter capellen*, P., 16 r., 42 r., v., passim; 1617, *Tgehuchte ter cappellen*, zuyt het mierrotstraetten, west de[n] dender, L., 2 r., 171 r.; 1654, over den dender *ter Cap-*

pellen, D.B.; 1700, *ter capelle Sti Amandi*, D.B.; 1844, *St Amandskapel*, B.; *Kapelle*, Kad. K.

Omgeving van de kapel van de H. Amandus.

311. **Kapelleken ter Muren** (F 2) : 1702, ost *het capelleken ter mueren*, L., 21 v.; 1844, *de Kapelle ter muren*, B.

Het is niet onwaarschijnlijk dat de « Nieuwe kapel » aangegeven in 1603 dezelfde kapel is : **De capelrie van onser vrauwen vande nieuwe capelle** (Rek., 25 v.).

312. **Kapeldermeers** (G,H 5,6) : 1458, m. *Ind[en] capeller me[r]schs*, Schp., 16 v.; 1571, 1572, meersch *Inden capelder meersch*, P., 13 v., 15 r., passim; id., *Inden capellemeersch*, P., 20 r.; 1617, den mierodt mersch, een deel van tstillebrecke bosschermersch e[nde] ter Esserbecke tot Jegens brabant, oost den wech end straete naer der alpene[n] nort de[n] *capeldermersch* e[nde] tstraettien, west de[n] dender, zuyt brabant, L., 189 r.; 1844, *de Kapellemeerschen*, B.; *Kapellemeersch*, Kad. K.

Het suffix **-er** vormt adjectivum van plaatsnaam; vgl. **Aalsterhout, Bossermeers, Lokerveld** enz.

313. **Kapellestraat** (I 5) : 1563, *Inde cappellestrate*, Schp., 42 v.; 1564, ter cappellen... de noort zijde den dreve *van tcappelle straetken*, Schp., 33 r.; 1567, *an de cappellestrate*, Schp., 38 v.; 1571, *aende capellestrate*, P., 50 v.; 1617, *de cappelestraete*, L., 160 r., 208 r.; 1844, *Kapellestraet*, B.; *Kapellestraat*, Kad. K.; 1948, *Kapellestraat*, Kl. — Vanaf de Brusselbaan naar de Kleistraat.

314. **Kapelleweg** (H 5) : 1844, *Kapelleweg*, B. — Van de Leuvenstraat naar St-Amandslos.

315. **Kareveldekensweg** (F 3) : 1844, *Kaereveldekensweg*, B.

Kaar, voor **kaarde,** « kaardedistel » (plant). Men treft een **Kaardeveldeken** aan o.m. te Borsbeke (P. 1571, 22 v.), te Hofstade en te Sint-Gillis-bij-Dendermonde (nrs 437, 455).

316. **Kasteellos** (K 5) : 1844, *Kasteellos*, B. — Vanaf de Brusselbaan naar de Duivelsput.

317. **Kattenbos** (l.onb.) : 1571, 1572, bosch gen. *den cattenbosch*, P., 46 r., 61 v.

Bos, broek, « met dijken of dammen afgezet ». — Eveneens te Zonnegem treft men een **Kattenbos** aan (P. 1571, 55 v.); te Hombeek een **Kattenblok** (nr 194) en te Noorderwijk een **Katteneusel** (nr 545).

318. **Kattenbroek** (I 4) : 1459, stede *te cattenbrouc*, Schp., 23 v.; 1567, b. gheh. *de cattenbrouck*, Schp., 18 v.; 1571, 1572, *Inden cattenbrouc(k)*, P., 42 v., 45 v., passim; 1572, *Inden Catenbr[ouc]*, P., 59 v.; 1617, *cattenbrouck*, L., 2 v., 279 r.; 1809, *Kallenbroek*, Kad. K.; o. 1825, *Kattenbroek*, Kad. K.

In 1368 komt reeds de fn. **Truden van Cattenbrouc** (Begijnhof A., oork.) voor; in 1459 **Jan van cattenbrouc** (Schp., 14 v.). Pln. te Moorsel (Hosp. Aalst, nr 67, 1 r.).

319. **Kattenbroekweg** (I 3,4) : 1844, *Kattenbroekweg*, B.

320. **Kattestraat** (l.onb.) : 1344, *in de cattenstrate*, Trés. Ch. Fl., nr 959.

Straat langs een aarden opworp (kat) (J. LINDEMANS : Opwijk, nr 700).

321. **Keizerlijk Bos** (J,K 2) : 1809, *Bois Impérial*, Kad. K.

Gekonfiskeerd kerkgoed, dat onder keizer Napoleon eigendom werd van de kroon.

322. **Kempenere** (l.onb.) : 1457, onder d[en] heffeltere *neve[n] den ke[m]penee[re]*, Schp., 11 v.

Plaats genoemd naar fn. **Kempenere** (P. 1571, 17 v.).

323. **Kempeshorik** (l.onb.) : 1571, 1572, *up Kempeshooric*, P., 64 r.; 1571, lants *up den campesche hooric*, P., 45 v.; lants *up de campesche horick*, P., 45 v.

Het tweede lid **horik, horing** betekent « kromming, hoek »; het eerste lid is vermoedelijk een fn. : **Kempenere ?** (1571, 17 v.).

324. **Keppensweg** (G 3) : 1844, *Keppensweg*, B. — Afgeschaft !

325. **Kerk,** aan de (F 3) : 1571, 1572, *aen de kercke*, P., 1 r., 38 v.

Deze plaatsaanduiding werd later vervangen door **Plaats,** dat op zijn beurt plaats heeft gemaakt voor **Dorp.** — Hier gaat het om de oude dorpskerk, toegewijd aan O. L. Vrouw.

326. **Kerkeusel** (l.onb.) : 1613, bosch geheeten *het kerckeneusel*, W.K., nr 4940.

Eusel, « schrale weide die niet gehooid wordt en alleen voor grazing van dieren — in de eerste plaats : schapen — kan dienen » (J. LINDEMANS). Hier eigendom van de kerk.

327. **Kerkhof** 1/ (F 3) : 1571, l. *aen tkerckhof*, P., 10 v.; 1572, l. *an tkerchof*, P., 10 v.; 1610, *aen tkerchof*, Rek., 23 v.; 1844, *het Kerkhof*, B.
2/ (E 3) : 1844, *naar het Kerkhof*, B.

Duidde in de eerste plaats de omgeving van de kerk aan, die later als begraafplaats dienst deed. In deze laatste betekenis werd het overgedragen op elke begraafplaats, zelfs ver van de kerk afgelegen.

328. **Kerkhofbaan** (F 3) : 1948, *Kerkhofbaan*, Kl.

Vervangt de benaming Melkweg voor het gedeelte dat leidt naar het kerkhof.

329. **Kerkhofmeers** (l.onb.) : 1571, 1572, In pachte *den kerchof meersch*, P., 3 r., 40 r.

330. **Kerkhofstraatje** (F 3) : 1844, *Kerkhofstraetje*, B. — Vanaf de Parochiaanput naar het Kerkhof. — Afgeschafte weg.

331. **Kerkland** (l.onb.) : 1524, b. ende m. *In tkerckenlant eusele*, W.K., nr 4908.

332. **Kerkstraat** (F 3) : 1948, *Kerkstraat*, Kl. — Vanaf de kerk naar het station.

333. **Kerkveld** (l.onb.) : 1702, *het kerckvelt*, Gr., 51 r.

334. **Kerkweg** (l.onb.) : 1446, *den kercwech* van Ermbodeghem, R.H. G.A., 90 v.

335. **Keteler** (l.onb.) : 1571, 1572, *up de ketelere*, P., 30 r., 60 v., 61 r.; 1617, *keteler; de ceteler*, L., 2 v., 279 r.

336. **sKetelerenveld** (l.onb.) : 1371, l. *in sketelheeren velt*, S.J., oork. nr 45; 15e E., *tsketelaren velt*, S.J., nr 9, 2; 1432, up den galghe cautere *In tsketeleerenvelt*, S.J., 5 r.; 1473 (o.st.), *tsketeleeren velt*, S.J., oork. nr 118.

Veld genoemd naar fn.

337. **Klaterbos** (B 4) : 1454, m. gheh. *clat[er]bosch* ter Wat[er]ve[n]nen, S.J., 7 v.; 1563, veldeken ten houte gheh. den claterbosch, Schp., 51 r.; 1567, m. gheh. *den claterbosch*, Schp. 31 v.; 1571, 1572, meersch *Inden claterbosch*, P., 8 r., 32 v.; 1617, *claterbosch*, L., 1 v., 38 v., passim; *Cloterbosch*, Kad. K.

« Bos van klaterabeel ». — Er was een **Klaterbos** te Aalst, te Impe (P. 1571, 30 v.), te Strijpen (P. 1571, 16 r.) en te Sint-Goriks-Oudenhove (P. 1571, 19 v.); een **Klatermeers** te St-Lievens-Houtem (P. 1571, 55 v.).

338. **Klaterbosmeers** (B 4) : 1571, 1572, *Inden claterbosch meersch*, P., 30 r.

339. **Klei** (l.onb.) : 1563, *up de cleye*, Schp., 20 r.; 1571, 1572, *Inde cleye*, P., 48 r., 49 r., 63 v.; id., *Inde cleyne*, P., 43 r.

Wijst op de samenstelling van de bodem, nl. kleiachtige bodem. Deze benaming komt o.m. voor te Zonnegem (P. 1571, 57 v.) en te Denderwindeke (P. 1571, 14 r.); te Vlekkem was er een **cleylant** (P. 1571/2, 72 v.).

340. **Klein Bos** (H 7) : 1571, 1572, *upden cleenen bosch, P. 23 r.*, 25 r., 35 v.; 1617, *west den cleenen bosch*, L., 1 v., 8 v., passim.

341. **Kleine Dries** (B 6) : 1809, *Kleinen Dries*, Kad. K.; 1948, *Kleinen Dries*, Kl.

342. **Kleine Helle** (B 8) : 1456, *de cleine helle*, W.K., nr 4891; 1473, fief appelle La grande enfer et *la petite enfer*, Rek., nr 1068; 1558, de groote ende *de cleyne helle*, W.K., nr 4919. — Zie Helle.

343. **Kleine Paardenmeers** (I 2) : *Kleynen Peerdenmeersch*, Kad. K.

344. **Kleine Galgkouter** (C 3,4) : 1700, den osselen driesch, *oost den clijnen galghcauter*, D.B.

345. **Kleine Keteleer** (l.onb.) : 1563, bosch... gheh. *den cleene keteleer*, Schp., 44 r.

346. **Kleistraat** (H-I 5-7) : 1617, *Cleystraete*, L., 2 r., 208 r., passim; 1844, *Kleystraet*, B.; 1948, *Kleistraat*, Kl.

347. **Klooster** : 1/ (F 3) : klooster en lagere school van de zusters Franciskanessen van Opbrakel.

2/ (B 5) : klooster en vrije lagere school van dezelfde zusters.

348. **Kloosterstraat** (B 5): 1948, *Kloosterstraat*, Kl.

Straat naast het klooster Ter Joden; voorheen Hoentjeslos.

349. **Kluis** (K 1,2) : 1413, *ter Cluisen* bi Hafflighem, Rek.; 1446, wee ten bossche *ter clusen*, R.H.G.A., 92 v.; 1524, *bij der Cluysen*, Gr. O.; 1571, 1572, bosch *ter clusen;* twee bosschen gheleghen *aende cluse*, P., 43 r., 44 r., passim; 1610, bosch *ter cluysen*, Rek., 20 r.; 1617, *De cluyserije* gr. 57 d. 60 r., L., 2 v., 312 r., passim; 1702, bos ghen. *der cluijsen*, Gr., 189 v.; 1844, *de Kluys*, B.; *Kluiserije*, Kad. K.

Cluse, kluis, afgesloten ruimte. — Men ontmoet deze benaming o.m. te Lede (P. 1571), te Pollare (P. 1571, 2 r.), te Ressegem (P. 1572, 30 r.) en te Opwijk (nr 765).

350. **Kluizenbeek** (K 2) : 1850, *Kluizenbeek*, W., nr 33bis.

Heet in Aalst de **Soemerbeek** (W. 1850).

351. **Kluisbroek** (K 1,2) : 1344, broex... *in den Cluserbroec*, Trés. Ch. Fl.; 1571, 1572, *a[e]nde cluyse brouck*, P., 48 r.

Broek nabij de Kluis.

352. **Kluisdreef** (J,K 2) : 1844, *Kluysendreef*, B.

353. **Kluiskouter** (K 1,2) : 1571, 1572, lants *up den cluyscoutere*, P., 14 v., 48 r.; 1571, l. *up de cluysecoutere*, P., 61 r.; 1571, 1572, *up de cruyscoutere*, P., 28 v.; 1617, *cluyscauter*, L., 2 v., 309 r.; 1809, *Kluiskauter*, Kad. K.

Bebouwde partij gronds nabij de Kluis.

354. **Kluisstraat** (J,K 2,3) : 1617, *de cluysestraete*, L., 312 r.; 1844, *Kluysstraet*, B.; 1948, *Kluizenstraat*, Kl. — Van de Breestraat naar de Kluis.

355. **Kluisweg** (H 2) : 1617, *west de*[*n*] *cluyswech*, L., 309 r.; 1844, *Kluyswegel*, B.

356. **Koedreef** (l.onb.) : 1617, tghehuchte ter cappellen : *de coedreve*, L., 179 r.

Wijst op het gebruik. Te Moorsel (P. 1571, 18 v.) en te Aalst (P. 1572, 157 v.) was er een **Koestraat.**

357. **Koertjensweg** (I 3) : 1844, *Koertjensweg*, B. — Weg vanaf het Groenstraatje naar de Handbos.

358. **Koningsveld** (l.onb.) : 1571, 1572, l. *up conincxvelt*, P., 44 v., 1700, *het Coninkxvelt*, D.B.

Veld genoemd naar fn. : **Pieter de Coninck fs Paeschiers** (P. 1571, 7 r.). **Merten de Coninck** (id.).

359. **Koningsweg** (l.onb.) : 1844, *Koningsweg*, B.

360. **Koppen- of Keppenstraat** (E,F 3,4) : 1333, *ane de coppinstrate*, Begijnhof Aalst, oork.; 1567, *ande coppestrate*, Schp., 10 r.; 1571, 1572, *Inde coppenstrate*, P., 33 v.; 1603, *de coppestraete*, Rek., 24 v., 25 r., passim; 1617, *de coppestraete*, L., 51 r., v., passim; 1642, *de coppestraete*, D.B.; 1702, suyt de *coppestraete;* noort *de copestraet*, Gr., 69 r., 159 r.; 1844, *Keppestraet*, B.; 1948, *Keppestraat*, Kl.

Psn. : **Koppen,** genitief van **Koppe** « Jačob ».

361. **Korneelmeers** (l.onb.) : 1617, *west de*[*n*] *corneelmersch*, L., 202 v.

Psn. **Corneel, Cornelis.**

362. **Korte Koppestraat** (C,D 3,4) : 1617, de doelcauter mette[n] droge mersschen, *nort de cortte coppestraete*, L., 48 r., 51 r., v.; 1844, *Korte Keppestraet*, B. — Vanaf de Ninoofsesteenweg naar de Driehoek.

363. **Korteweg** (K 7) : 1844, *Korteweg*, B.

364. **Kraaiveld** (l.onb.) : 1571, 1572, Lants geheeten *tcrayvelt*, P., 3 r.

Kraai, mndl. **craeye,** vogelnaam; ook **kraai,** Mnl. **krade,** lattenwerk, « aftuining met latten ».

365. **Krakeelstraat** (B 6) : 1844, *Krakeelstraetje*, B.; 1948, *Krakeelstraat*, Kl.

366. **Krakenberg** (l.onb.) : 1479, *crakenboorch*, Gr., 2 r.; 1514, *up den crakenberch*, W.K., nr 4897; 1546, *den crakenbeerch*, W.K., nr 4913; 1571, meersch geheeten *den crakenberch*, P., 14 r.; 1572, m. geh. *den crakenbercht*, P., 14 v.; 1607, VII d. gen. *den crakenberch*, W.K., nr 4938.

Mnl. **crakebesie, craec,** znw. = « bosbes, blauwbes » (Schuermans) ? — Te Aalst was er een **Krakenbos** (Schp. 1442).

367. **Krakere** (B 5) : 1571, 1572, meersch genaempt *den crakere*, P., 14 r.; 1702, *suyt de Craeckers*, Gr., 28 v.; 1702, *De Craekers*, west den eerwech, noort de scheylinnen van op den pael verbij het haesken tot op de schouw Inde west syde van het casteel; *Craekers*, suyt de fontuyn, oost het thoff te Loekeren, Gr., 87 v., 117 v.

Genoemd naar fn. ? **jan de crakere** (P. 1571, 4 r.).

368. **Krealenveld** (A 8) : 1617, *het criaelveldeken* ende ter heyenveldeken, oost e[nde] noort de straet, west de prochie van haeltert, L., 35 v.; 1617, *cryaelvelt*, L., 1 v.; 1702, *op het criaelenveldeken*, Gr., 121 v.; *Krealeveld*, Kad. K.

369. **Krealenveldrede** (A 8) : 1844, *Crealeveldrede*, B.

370. **Krommemeers** (D 6) : 1431, *de Cromme mersch*, Gr. Cart., f° 54; 1571, *Inden crommemeersch*, P., 8 r.; 1571, 1572, *inden crommenmeersch*, P., 4 r., 11 v., passim; 1617, *oost de*[*n*] *crommenmersch; crommen mersch* van tmeulenhof, L., 1 r., 122 r.; 1642, l. opden berch, *west den crommenmeersch*, D.B.; o. 1825, *Crommeersch*, Kad. K.

Genoemd naar de vorm van het perceel.

371. **Kromme Elleboogstraat(je)** (H 4) : 1563, oost *ant cro*[*m*]*me*[*n*]*-elleboghe straetken*, Schp., 13 r.; 1642, stede *inde crommenhelleboghestraete*, D.B.; 1844, *Krommen Elleboogstraetje*, B.; 1948, *Kromme elleboogstraat*, Kl. — Vanaf de Leuvenstraat naar de Steenweg op Brussel.

Deze benaming komt ook voor te Lede, alwaar er, evenals te Sint-Gillis-bij-Dendermonde (nr 568), te Aalst (Schp. 1495) en te Viane (P. 1571, 17 v., 20 r.) een **Kromme elleboog** is; Hombeek bezit een **Krommenelleboogbeemd** (nr 244).

372. **Kruisveldeken** (l.onb.) : 15e E., *cruusveldeken*, S.J., nr 9,2.

373. **Kulegem**, de (l.onb.) : 1566, neven de *kueleghem*, R.O.

« Samenstelling waarin we een persoonsnaam **Kola** (MANSION : **Voorn. best.)** kunnen herkennen. Vgl. voor het vocalisme. **Zumergem** = Zomergem, evenzo te Erembodegem » (J. LINDEMANS, **Med. Vla. Top.**, 1939, 34). — Gezien deze plaatsnaam verder niet voorkomt, mag men de vraag stellen of wij hier niet staan voor een verschrijving van de pln. Kuregem ?

374. **Kuetelvink** (l.onb.) : 1571, lants *up den cuetelvincke*, P., 43 v.; 1572, *up den cutelvincke*, P., 43 v.

Verschrijving voor Ruetelvink ?

375. **Kwaad Bunder** (C 4) : *Kwaad bunder*, Kad. K.

Kwaad = « gering, van weinig waarde ». Baardegem (nr 98), Noorderwijk (nr 679) en Opwijk (nr 841) hebben hun **Kwaadbunder.**

376. **Kwade Helle** (B 8) : 1758, *op de quade elle*, suyt het mondyvelt, noort het clooster ten groenen brille, Schp. Hofstade.

Een gedeelte van de **Helle,** dat minder vruchtbaar was.

377. **Kwadelap** (E 6) : 1344, merchs *in den qualap*, Trés. Ch. Fl., nr 959; 1397, dat men heet *den qualap*, Gr.; 1425, landts dat men heet *den qualap*, Gr., 3 fasc.; 1431, gheh. *den Qualap*, Gr. Cart., f° 54; 1434, l. *op te*[*n*] *quaet lap*, Affl., 22 r.; 1458, l. *up d*[*en*] *qualaep*, Schp., 16 v.; 1571, 1572, *Inden qualap*, P., 52 v.; id., l. *Inden quayenlap*, P., 47 r.; 1617, *quadenlap*, L., 122 r., v.; 1617, *de quaeylap*, L., 40 r.; 1642, l. *opden qualap*, D.B.; 1702, *den quaeden lap*, Gr., 48 v.; *Kwade Lap*, Kad. K.

Kwadelap, « slecht, vervallen slagboom » (J. LINDEMANS). Komt o.m. ook voor te Denderleeuw (P. 1571, 21 v.) en te Bekkerzeel (nr 39).

378. **Kwadelapstraat** (D,E 6) : 1844, *Kwadelopstraet*, B. — Vanaf de Watermolen naar de Damstraat.

379. **Kwade Zijde** (G-K 1-8) : 1612, op de zijde vanden dender gheheeten *de quaede zijde...* en op de zijde van den dender daer de kercke opstaet, D.B.; 1617, *op de quadesyde*, L., 2 r., 150 r.; 1683, *op de quaede sijde*, D.B.; 1702, *op de quaede syde*, Gr., nr 189 r.; Vm.

Overkant van de Dender; de kant van de kerk heet de Goede Zijde. Op de Kwade zijde is de grond zandachtiger en minder vruchtbaar; op de Goede zijde is de grond vooral samengesteld uit klei. Op de Goede zijde trof men dan ook de grote hoeven aan.

380. **Kuregem,** de (A,B 7) : 1617, *de cueregem*, L., 1 v., 25 r., 27 r.; 1702, *den cuerreghem*, Gr., 123 r.

Plaats gelegen te Haaltert in de nabijheid van Erembodegem. Deze **-heem-naam** betekent « de woning van de familie van **Kuri** of **Kuro** (?) » **(Kuri(o) + inga + heim).** Zelfde naam als Kuregem-Brussel (oudst gekende vorm **Curengem,** kerkel. fonds : Vorst, Oork. z.d. 1170/80), waarbij J. MANSION aangeeft : **Kuring,** onzekere mansnaam.

381. **Lambroek,** te (I 6) : 1474, leene gheh. *den lambrouc*, Schp. Aalst, 21 r.; 1571, 1572, lants *te lambrouck*, P., 64 v.; 1607, *te lambrouck*, W.K., nr 4938.

Waarschijnlijk assimilatie uit **Langbroec.** De fn. **Lancbroec** komt reeds voor in 1343, wanneer **Gillis van lancbroec** schepen was van Erembodegem (Trés. Ch. Flandre). — Te Appelterre was er een **Lambrouc(k)** (P. 1571, 16 v.) en te Wichelen een **Lambrouckbosch** (Affl., 1718, nr 4652B); te Mere een **Lancbrouck** (P. 1571, 9 r.), evenals te Denderhoutem : **Lancbroec, Langhbroec** (S. Adriaan G'bergen, nr 6, 10 v.).

382. **Lammegem** (l.onb.) : 1571, 1572, *Inden Lammege*[*m*], P., 52 r.

Plaats van geringe waarde ?

383. **Lammekenshouw** (l.onb.) : 1457, l. *upden la*[*m*]*mekenshau*, Schp., 13 r.; 1571, 1572, lants *up de lammerkens haghe*, P., 45 r.; 1610, *op Lammekens haue*, Rek., 20 r.

384. **Landegemstraat** (l.onb.) : 1405, *der landeghem strate*, Rek., nr 1064, 6 v.; 1515, *den landeghem strate*, W.K., nr 4902; 1603, *de landeghem straete*, W.K., nr 4937.

385. **Landbroek** (I 6) : 1844, *de Landbroek*, B.

Verschrijving voor Lambroek ?

386. **Landdries** (C 6) : 1371, l. *op den langdriesch*, S.J., oork. nr 45; 15e E., *landdriesch*, S.J., nr 9,2; 1432, *up lancdriesch*, S.J., 5 r., v.; 1446, l. *up de landriesch*, R.H.G.A., 90 r.; 1563, *up de*[*n landries*, Schp., 40 v.; 1567, l. *upden landriesch*, Schp., 46 v.; 1571, 1572, *up den lantdriesch*, P., 3 r., 8 r., passim; id., lants gheleghen *up den landriesch*, P., 2 v., 27 r.; 1617, *Landries*, L., 1 r., v., passim; 1642, op Darensvelt commende teghen den *lantdriesch*, D.B.; 1702, *west den landries*, Gr., 37 r.; 1702, *Den lantsdries*, Gr., 26 r.; *Landdries*, Kad. K.

Ook te Nieuwerkerken is er een **Langhen driesch** (Rek. 1405, nr 1064, 2 r.), evenals te Aaigem : **Landryessche** (P. 1571/2, 14 v.).

387. **Landdrieslos** (B,C 6) : 1844, *Landdrieschlos*, B. — Los vanaf de Dries ter Joden naar de Damstraat.

388. **Lang Bunder** (l.onb.) : 1432, up den galghe cautere *tlanghe buundere*, S.J., 2 r.

Partij genoemd naar grootte en vorm.

389. **Langdagwand** (D 4) : 1431, up den bucht, een dachtwant een roede, dat men heet *tLanghe dachwant*, Gr. Cart., fo 54.

390. **Langehaag** (C,D 6,7) : 1446, *up die langhe haghe*, R.H.G.A., 90 r.; 1567, *upde Langhe haghe*, Schp., 23 r.; 1571, 1572, landts *up de Lang(h)e hag(h)e*, P., 1 v., 2 r., passim; 1617,*Langha(e)ghe*, L., 1 r., v., passim; 1642, l. *op de Lange haege*, D.B.; 1702, *de langhe haeghe*, Gr., 26 r.; 1844, *de Langehaeg*, B.; *Lange Hage*, Kad. K.

Haag = « bos van laagstammig hout ». — Komt als pln. o.m. voor te Oosterzele (Rek. 1405, nr 1064, 33 r.), te Bambrugge (P. 1571, 51 v.) en te Impe (P. 1571, 5 v.).

HOFSTADE. **Jozef de Brouwer.**

BOEKBESPREKING

NOS VIEILLES FAMILLES FLAMANDES
LES FAMILLES SOUCHES.

Naamlijsten verkrijgbaar bij de schrijver J. Jacquart, te Schaarbeek-Brussel, Victor Hugostraat 200. Prijs 30 fr.

Schrijver levert sinds jaren uiterst verdienstelijk werk op het gebied der familiekunde en der demografie, o.m. met het aanleggen van lijsten die de vruchtbare geslachten in bepaalde streken of gemeenten opgeven. Ongeveer drie vierden van België werden aldus reeds bewerkt. De namen werden gevonden in de oude parochiale doopregisters en gelden dus in hoofdzaak voor de 17e en de 18e eeuw. Dhr Jacquart neemt, misschien wel wat willekeurig, als vruchtbare geslachten deze welke tijdens die twee eeuwen met minstens 30 dopen voorkomen. Dit stelsel moet o.i. tot verkeerde voorstellingen leiden wanneer het gaat om families die zich gemakkelijk verplaatsen, zoals de vroeger, en nu nog, in ons Land van Aalst zo talrijke kleine ambachtslieden. Liever hadden wij derhalve volledige namenlijsten gezien, ofschoon zulks natuurlijk de omvang en dus de prijs van het werk aanzienlijk zou vermeerderd hebben.

Het arrondissement Aalst leverde een oogst op van meer dan 350 namen. De meest verspreide namen ten onzent waren : van den Abeele, Beeckman, van den Berghe, Boon, de Backer, van den Bossche, van den Broeck, van der Biest, van der Brempt, Callebaut, Coppens, de Coninck, Cornelis, Daens, Dierickx, van den Eynde, Gillis, van der Gucht, Janssens, Meert, Meganck, de Meyer, Michiels, van de Meersche, de Neef, de Paepe, Roelandt, (de) Smet, van der Straeten, van Uffel, de Vuyst, de Wageneer, van der Ween, Wellekens.

Het ontzaglijk werk van dhr Jacquart verdient onze volle bewondering en zal, ondanks sommige onvolmaaktheden, grote diensten bewijzen aan de anthroponymisten en demografen, heemkundigen en vooral familiekundigen. Voegen wij er nog aan toe dat elk blad één of meer zeer overzichtelijke kaarten behelst van de behandelde streek.

VORST. **Albert van Lul.**

Onze Bibliografie

169. **AALST. — J. Helbig, De glasschilderkunst in België.** Repertorium en Documenten. Deel II. — Antwerpen, 1951, blz. 30.

Glasramen te Aalst (alle verdwenen) : ten minste acht, waarvan 5 bij de Karmelieten en ten minste 2 bij de Wilhelmieten; deze laatste van 1333-1334.

Dit is alles voor gans het Land van Aalst.

170. **ALGEMEEN. — Jan Lindemans, Oude Brabantse geslachten. Van Nuffel.** — Eigen Schoon en De Brabander (Brussel), Juli '51, blz. 264.

Aalst, Moorsel, Herzele, Hofstade, St-Lievens-Esse, Meldert, Gijzegem, maar vooral Herdersem : vanaf de 16e eeuw.

171. **ALGEMEEN. — J. Lindemans, Het toponiem Waaienberg.** — Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven, 1950, 1-2, blz. 39-46. Deze plaatsnaam ontmoet men o.m. te Kwaremont-Ronse, Nukerke, Overboelare, Herzele, St-Antelinks-St-Lievens-Esse, Steenhuize-Wijnhuize : al namen van grote landerijen. Te Herdersem is er een Waaienbos.

Schr. bewijst dat we hier beslist te doen hebben met een verbaalabstract van waaien, met de betekenis « winderige berg ». Vgl. Stuivenberg, o.m. te Munte en Scheldewindeke (berg waar het stuift, waar stuifzand ligt).

172. **ALGEMEEN. — J. van Haver, Volksbedevaarten tegen ziekten van Mens en Dier in West-Brabant.** — De Brabantse Folklore (Brussel), 1949, blz. 5-143; met uitslaande kaart.

Bedevaartplaatsen uit het Land van Aalst, die door Westbrabanders bezocht worden : O.L.V. te Geraardsbergen en H. Coleta te Aalst, voor onvruchtbaarheid en zwangerschap; de H. Margareta te Baardegem, tegen kinkhoest; de H. Kornelius te Ninove en Moerbeke, tegen de stuipen; O.L.V. van de Oudenberg, te Geraardsbergen, tegen de oudeman; St Job te Aalst, tegen zweren; de H. Katharina, in het kollege te Geraardsbergen, tegen het katrienewiel; de H. Petronella te Meldert, tegen koortsen; een kapel te Neigem (St Margareta ?), tegen de rode koorts; St Aldegonde te Mespelare, tegen besmettelijke ziekten; de Allerheiligste Salvator te Wieze, tegen hoofdpijn; St Apollonia te Meldert, tegen tandpijn; St Fledericus te Vlierzele, tegen oorziekten; O.L.V. ter Muren te Erembodegem, tegen reumatiek; de H. Berlindis te Meerbeke, tegen veeziekte; de St-Amanduskapel te Erembodegem, tegen de worm in het land; de H. Rochus te Meldert (kapel van Nievel), tegen hopziekten.

173. **BAARDEGEM. — Jan Lindemans, Oude Brabantse geslachten. Van Nuffel.** — Eigen Schoon (Brussel), Juli '51, blz. 263.

Twee geslachten van Nuffel, 17e-18e eeuw.

174. **GRIMMINGE. — In memoriam Edouard de Jonghe.** — La revue coloniale belge (Brussel), 15-1-50, blz. 60-61.

Prof. Dr. Edward de Jonghe, ere-direkteur-generaal bij het ministerie van Koloniën, werd geboren te Grimminge, op 4-9-78 en overleed te Schaarbeek, op 8-1-50. Beknopte levensschets.

175. **HERDERSEM. — Alfons de Cock.**

Onder deze titel verscheen in het huldejaar 1950 een programmabrochure van 12 blz., onder omslag, 17,5 cm. × 26 cm., die zeker verdient bewaard te worden. Ze bevat, behalve het programma der feestelijkheden van 10 September, een schets uit de geschiedenis van Herdersem, een geïllustreerd biografisch artikel over de gevierde, door Frans de Meyst, leraar, te Herdersem, en de tekst van de Huldecantate aan Alfons de Cock. Deze verzen zijn van Albert Baeyens, de muziek is van Cesar Muylaert. De brochure eindigt op een lijst van de werken van de folklorist.

176. **HERDERSEM.** — Zie **Algemeen,** nr 170.

177. **LEDEBERG. — De Meyer, Petrus-Baptista,** O.F.M., **Geschiedenis van het Aloude Ledeberg.** — Het Nieuws van de Week (Gent), VII, 1951, nr 1 (7 Jan.) tot nr 33 (26 Augustus); 33 bijdragen.

In afl. 26 en 27 wordt de marteldood van P. Petrus Prus O.F.M. verhaald, door de bosgeuzen vermoord in het bos van Ledeberg op 19 November 1571.

178. **VLIERZELE. — Jan Lindemans, Oude Brabantse geslachten. Van Nuffel.** — Eigen Schoon en De Brabander, Juli '51, blz. 246.

Passchier van Nuffel. ° Malderen, 1697, pachter te Vlierzele, huwt er ca 1720 Adriana de Bundele; † er 1743; 7 kinderen, onder wie Maria-Anna, gehuwd met Joos van Aelbroeck, schout van Vlierzele.

179. **WIEZE. — Jan Lindemans, Oude Brabantse geslachten. Van Nuffel.** — Eigen Schoon en De Brabander, Juli '51, blz. 262-3.

Hier is een plaatsnaam ten Huffele. Geslacht van Neffele, van Nuffele, van Nuffel, 16e-18e eeuw.

AALST. **Jozef van Overstraeten.**

Het Hoekje onzer Vorsers

De wederwaardigheden onzer geschiedenis hebben heel wat Vlaamse archiefstukken naar Parijs gebracht, waar ze thans veilig geborgen zijn in de Franse « Archives Nationales » of in de grote openbare bibliotheken.

Anderdeels heerst er, eveneens te Parijs, een levendige handel in handschriften, oude boeken enz., zodat menigeen onzer lezers, die zich met de geschiedenis van zijn stad, dorp of familie inlaat, zich reeds een reis naar Frankrijk's hoofdstad moest getroosten... of betreurde ze niet te kunnen doen.

Het is ons aangenaam hun hierbij mede te delen dat wij ter plaats iemand gevonden hebben die in dergelijke opzoekingen gespecialiseerd is, en eveneens foto's en afschriften van gezochte bescheiden (oorkonden, plannen, kaarten enz.) kan bezorgen.

Onze medewerker is dhr Marcel A. LACOURT
43 bis, avenue Reille,
PARIS 14me

Belangstellenden gelieven zich rechtstreeks tot hem te wenden.

* * *

Wij vernamen dat verschillende lezers de geschiedenis van één of meer familiën uit het Land van Aalst opzoeken, en beschikken over een uitgebreide dokumentatie, welke soms vruchteloos gezocht wordt door anderen, die op hunne beurt waardevolle inlichtingen bezitten.

Samenwerking moet hier dus leiden tot besparing van tijd en verplaatsingskosten, alsmede tot sneller en doelmatiger werking.

Mogen wij al wie zich met dergelijke opzoekingen in ons Land inlaat, hierbij dringend verzoeken aan de redaktie te laten weten :

1) welke genealogie(ën) zij opzoeken
2) over welke andere familiën zij inlichtingen bezitten.

Het is onze bedoeling tot een regelmatige en aktieve ruildienst te komen, en de vrucht der opzoekingen onzer leden te publiceren.

*

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Hoofdredakteur : Jozef van Overstraeten, Parklaan 32, Aalst, Tel. 220.60.

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), Tel. 44.61.22, Postrekening 41.45.92.

INHOUD VAN Nr. 4.
1951.

Lenders Piet. — Wie werd burgemeester te Aalst in 1743 ? 129

Coppens Cyprianus. — Een rente te Erondegem, 1669. 132

Elaut Leo. — Een Aalsters geneeskundige te Rostock : Henricus Brucaeus 133

Geest, Jozef de. — Fons van de Maele, de werkman-dichter. VI. Fons in zijn vrije tijd. 140

Gleemput, Jozef van. — Vuurroepers te Aalst (1447) 146

Meyer, Petrus de. — De parochie Baardegem en haar pastoors. II. 147

Suys Aloïs. — De ommegang van O.L. Vrouw van de Rozenkrans te Mere. 155

Overstraeten, Jozef van. — Religieuze kunst in het Land van Aalst 159

met twee illustraties

Delestré D.J. — Twee oorkonden van Haaltert. 163

Theys Constant. — Brand en diefstal te Aspelare in 1715. 165

Brouwer, Jozef de. — Toponiemen te Erembodegem. 166

Lul, Albert van. — Boekbespreking : J. Jacquart. 175

Overstraeten, Jozef van — Onze bibliografie (nrs 169-179). 175

Vragenbus. II

Het hoekje onzer vorsers. III

Drukk. «De Aankondiger», Dr. De Moorstr. 6, Aalst. — Tel. 248.18.